

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Aan de Voorzitter van de
Eerste Kamer der Staten-Generaal
Kazernestraat 52
Den Haag

Directie Integratie Europa
Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
Postbus 20061
Nederland
www.rijksoverheid.nl

Onze Referentie

BZDOC-1929198545-143

Bijlage(n)

3

Datum 28 september 2023

Betreft Geannoteerde agenda voor de informele Raad Buitenlandse Zaken Handel
van 19 en 20 oktober 2023

Geachte voorzitter,

Hierbij bied ik u de geannoteerde agenda aan voor de informele Raad
Buitenlandse Zaken Handel van 19 en 20 oktober 2023.

De minister voor Buitenlandse Handel
en Ontwikkelingssamenwerking,

Liesje Schreinemacher

GEANNOTEEERDE AGENDA INFORMELE RAAD BUITENLANDSE ZAKEN/HANDEL VAN 19 en 20 OKTOBER 2023

Introductie

Op donderdag 19 en vrijdag 20 oktober a.s. vindt de informele Raad Buitenlandse Zaken (RBZ) Handel plaats onder Spaans voorzitterschap in Valencia. Tijdens de plenaire vergadering van de Raad op 20 oktober zal achtereenvolgens worden gesproken over de handelsrelaties tussen de EU en de Verenigde Staten (VS) en over Economische Veiligheid. Voorts zal van gedachten worden gewisseld over de bilaterale handelsrelaties met verschillende handelspartners van de EU, inclusief lopende en afgeronde onderhandelingen over handelsakkoorden. Tijdens de lunch op vrijdag 20 oktober zal, onder voorbehoud, van gedachten worden gewisseld met Katherine Tai, de minister van handel van de Verenigde Staten (*United States Trade Representative* - USTR).

Voorafgaand aan de informele RBZ Handel zal in Valencia op 19 oktober de bijeenkomst van handelsministers van de Unie voor het Middellandse Zeegebied (UfM) plaatsvinden. Deze conferentie wordt georganiseerd door de EU en Jordanië, die samen het co-voorzitterschap van de UfM bekleden. De UfM is een intergouvernementele organisatie die zich richt op het bevorderen van de betrekkingen tussen landen in de Euro-mediterrane regio. De beoogde uitkomst van de conferentie is een gezamenlijke niet-bindende verklaring die zich richt op duurzame handel, duurzame investeringen en regionale cohesie, alsmede een aantal concrete initiatieven om de handels- en investerings-betrekkingen tussen de lidstaten van de UfM te verdiepen.

Handelsbetrekkingen met de Verenigde Staten

De besprekingen over de handelsbetrekkingen tussen de EU en de VS staan vooral in het teken van het *Global Sustainable Arrangement (GSA) on steel and aluminium* en het *Critical Minerals Agreement (CMA)*.

Het GSA is een beoogde nieuwe internationale afspraak waarvan de deelnemers twee doelstellingen nastreven: het verminderen van koolstofuitstoot in staal- en aluminiumproductie en het adresseren van overcapaciteit van staal en aluminium uit niet-markteconomieën. De VS en de EU hebben zich gecommitteerd aan het aangaan van dergelijke afspraken in oktober 2021. Toen zijn ook de wederzijdse tarieven opgeschort in het handelsdispuut dat ontstond als gevolg van de instelling in 2018 van tarieven op EU staal- en aluminiumexport door de Administratie van president Trump. In oktober 2021 werd afgesproken zowel de VS tarieven op EU staal- en aluminiumexport als de EU rebalancerende tarieven op VS exportproducten voor een periode van twee jaar op te schorten. Een onderdeel van de GSA zou moeten zijn dat deze tarieven permanent verwijderd worden.

Er is de afgelopen maanden weinig voortgang geboekt in de gesprekken over het GSA en op dit moment lijkt het onwaarschijnlijk dat de VS en de Europese Commissie op korte termijn nader tot elkaar zullen komen. In deze gesprekken blijft de Europese Commissie inzetten op een GSA dat conform de regels van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) wordt vorm gegeven en dat niet afdoet aan het EU *Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM)*, het primaire EU-instrument om koolstoflekkage uit de EU te adresseren. Nederland steunt deze inzet. Tijdens de informele Raad zal de Commissie de stand van zaken in de gesprekken over het GSA delen. Hierbij zal Nederland ook benadrukken dat het voorlopig uitblijven van uitzicht op een permanente oplossing niet zou moeten betekenen dat de wederzijdse tarieven in het staaldispuut weer van toepassing worden. Een verlenging van de opschorting van deze tarieven ligt in dat geval voor de hand.

Inzake het CMA is uw kamer op 30 juni jl. geïnformeerd over het voorstel voor een onderhandelingsmandaat voor een grondstoffenakkoord tussen de EU en de VS.¹ Het beoogde akkoord heeft tot doel om de waardeketens van grondstoffen die worden gebruikt bij de productie van de accu's van elektrische voertuigen te versterken. Bovendien kan daarmee worden bewerkstelligd dat producten uit de EU in aanmerking komen voor de *clean vehicle tax credit* van de *Inflation Reduction Act* (IRA). Op 20 juli jl. is het onderhandelingsmandaat door de Raad goedgekeurd, waarover uw Kamer eveneens per brief is geïnformeerd.² Sindsdien onderhandelt de Europese Commissie namens de EU met de VS over een grondstoffenakkoord. Tijdens de informele Raad zal de laatste stand van zaken worden gedeeld. Nederland en een aantal andere lidstaten steunen een snelle totstandkoming van het CMA, omdat dit eraan bijdraagt dat Europese leveranciers een goede positie kunnen behouden in de Amerikaanse waardeketens voor batterijen voor elektrische auto's. Zoals in voornoemde Kamerbrief van 30 juni jl. is vermeld, zal een eventueel akkoord aan de Raad worden voorgelegd voor besluitvorming.

Naast deze beide actuele dossiers zal naar verwachting ook worden gesproken over de volgende bijeenkomst op politiek niveau van de *Trade and Technology Council* (TTC). Op dit moment is nog geen datum gepland voor deze vijfde bijeenkomst. Het kabinet steunt de TTC gezien het belang hiervan als platform voor overleg tussen Europese en Amerikaanse beleidsmakers op het terrein van handel en technologie. Ook steunt het kabinet verdere institutionalisering van de TTC.

Economische Veiligheid

Op basis van de gezamenlijke mededeling over een Europese economische veiligheidsstrategie (EEV) zal de Raad overleggen over de aan handel gerelateerde aspecten van economische veiligheid. Uw Kamer is hierover via een BNC-fiche geïnformeerd.³ Het kabinet verwelkomt de EEV-strategie en ziet de mededeling als stap om veiligheids-, industrie- en handelsbeleid in gezamenlijkheid te bezien en om tot een meer samenhangend economisch veiligheidsbeleid op EU-niveau te komen.

Voorts zal de informele Raad onder dit agendapunt ingaan op zowel de toetsing van ingaande investeringen, alsook de risico's die mogelijk voortkomen uit uitgaande investeringen. Deze discussie past binnen de lopende inzet van de Commissie. Zo evalueert de Commissie momenteel het bestaande raamwerk voor screening van inkomende buitenlandse directe investeringen, en gaat de Commissie onderzoeken welke veiligheidsrisico's uitgaande investeringen met zich mee kunnen brengen. Ten aanzien van de discussie over uitgaande investeringen neemt het kabinet een proactieve rol in, conform de motie Brekelmans.⁴ Het kabinet verwelkomt de oprichting van een expertgroep die de mogelijke risico's van uitgaande investeringen gaat onderzoeken en input gaat verzamelen van het bedrijfsleven en andere belanghebbenden.

Verder zal onder dit agendapunt gesproken worden over de coördinatie van exportcontrole van *dual-use* goederen in de EU. De inzet van de Commissie in de EEV-strategie is om te komen tot betere EU-coördinatie op dit terrein, met inachtneming van de bestaande nationale competentie op exportcontrole en de huidige vertegenwoordiging van de lidstaten en de Commissie in de multilaterale exportcontroleregimes. Nederland steunt het streven van de Commissie om de EU-coördinatie op gebied van exportcontrole van *dual-use* goederen te versterken en zal zich hier actief voor blijven inzetten.⁵

¹ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 21 501-02, nr. 2691.

² Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 21 501-02, nr. 2705.

³ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 22 112, nr. 3761.

⁴ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 35 207, nr. 70.

⁵ Verordening (EU) 2021/821 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2021 tot instelling van een Unieregeling voor controle op de uitvoer, de tussenhandel, de technische bijstand, de doorvoer en de overbrenging van producten voor tweëerlei gebruik.

Bilaterale handelsakkoorden

De Raad zal naar aanleiding van een toelichting van de Commissie stilstaan bij verschillende bilaterale handelsrelaties, inclusief lopende en afgeronde onderhandelingen over handelsakkoorden. Naar verwachting betreft dit onder andere de onderhandelingen met de Mercosur-landen, Mexico en Chili.

Een geactualiseerde versie van de voortgangsrapportage handelsakkoorden met een overzicht van de lopende onderhandelingen is bijgevoegd bij deze geannoteerde agenda. Ten aanzien van het bereikte akkoord met Chili ontvangt de Tweede Kamer separaat een appreciatie. Zoals in de Kamerbrief met de kabinetsappreciatie van het eerdere akkoord met Nieuw-Zeeland werd aangekondigd, heeft het kabinet onderzoek laten uitvoeren naar de economische effecten van de mogelijke handelsakkoorden met Chili, Mexico en Nieuw-Zeeland. Het onderzoek is op 26 juli jl. gepubliceerd.⁶

Zoals bekend zet het kabinet in op een actief handelsbeleid, waarin handelsakkoorden een belangrijk instrument zijn. Handelsakkoorden kunnen bijdragen aan het vergroten van de economische weerbaarheid en slagvaardigheid van de EU en zorgen voor verbeterde markttoegang voor ondernemers. Bovendien faciliteren handelsakkoorden de diversificatie van handelspartners en mitigeren daarmee de risico's van strategische afhankelijkheden. Het kabinet zal, conform de eerder toegezonden kamerbrief,⁷ bepleiten dat een mogelijk EU-Mercosur akkoord een integraal associatieakkoord blijft.

Lunch met de handelsvertegenwoordiger van de Verenigde Staten Katherine Tai

Tijdens de lunch zal naar verwachting de Amerikaanse minister van handel, *United States Trade Representative* Katherine Tai, fysiek aanschuiven (nog onder voorbehoud van definitieve bevestiging). De Raad zal met haar in gesprek gaan over de onderwerpen die hierboven staan beschreven, en hoe die kunnen bijdragen aan een sterke trans-Atlantische handelsrelatie op de lange termijn. Nederland verwelkomt de aanwezigheid van USTR Tai bij de Raad.

Overige onderwerpen

Kaderinstructie WTO

De 13^e Ministeriële Conferentie van de WTO (MC13) vindt plaats in Abu Dhabi op 26-29 februari 2024. Als bijlage bij deze geannoteerde agenda treft u de kaderinstructie met de Nederlandse inzet in de aanloop naar, en tijdens, MC13. De prioriteiten van Nederland voor MC13 worden in deze kaderinstructie nader uiteen gezet.

Concept raadsbesluiten Associatieakkoord Oekraïne

De Commissie heeft op 7 juli jl. voorstellen voor een tweetal Raadsbesluiten gedeeld met betrekking tot een door de EU in te nemen standpunt in het Handelscomité en in de Associatieraad van het Associatieakkoord met Oekraïne.⁸ Hiermee zal de EU positief oordelen over de implementatie door Oekraïne van verschillende afspraken op het gebied van overheidsaanbestedingen en instemmen met het verlenen van wederzijdse markttoegang voor overheidsaanbestedingen.

Belangrijk onderdeel van het associatieakkoord is *legislative approximation*: Oekraïne en de EU verlenen elkaar wederzijds op verschillende terreinen aanvullende markttoegang naarmate Oekraïne wetgeving aanpast aan het *acquis* van de Unie. In geval van een positief besluit in de Associatieraad zullen de EU en Oekraïne elkaar markttoegang verlenen voor leveringen aan centrale, regionale en plaatselijke overheidsinstanties en publiekrechtelijke instellingen.

⁶ <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/documents/reports/2023/07/26/expected-economic-effects-of-the-eu-free-trade-agreements-with-chile-mexico-and-new-zealand>

⁷ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 21 501-02, nr. 2636.

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0396>

De Commissie oordeelt positief over de implementatie door Oekraïne van fase 1 en 2 beschreven in bijlage XXI-A bij het hoofdstuk over overheidsaanbestedingen.⁹ Fase 1 gaat onder andere over het aanwijzen van een onpartijdig en onafhankelijk orgaan dat is belast met de beoordeling van besluiten van de aanbestedende diensten bij de plaatsing van opdrachten. Fase 2 gaat onder meer over het implementeren van beginselen uit een van de aanbestedingsrichtlijnen van de EU (Richtlijn 2014/24/EU).¹⁰ Het betreft onder andere openheid en transparantie in alle stadia van het aanbestedingsproces, en non-discriminatie en gelijke behandeling van inschrijvers.

Het kabinet deelt de analyse van de Commissie over de aanpassing van wetgeving door Oekraïne en is voornemens in te stemmen met de concept Raadsbesluiten. Dialoog over de implementatie van de aanpassingen in het kader van het Associatieakkoord blijft daarbij van belang.

⁹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02014A0529\(01\)-20230424](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02014A0529(01)-20230424)

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0024-20220101>

Bijlage 1: Voortgangsrapportage handelsakkoorden – oktober 2023

Deze bijlage bevat informatie omtrent in onderhandeling zijnde EU-handelsakkoorden die nog niet definitief in werking zijn getreden en EU-handelsakkoorden waarbij de betrokken partijen al de intentie kenbaar hebben gemaakt om een handelsakkoord te verkennen. Deze rapportage wordt ieder kwartaal aan de Kamer toegezonden. Ontwikkelingen sinds het toezenden van de vorige voortgangsrapportage van de betreffende onderhandelingen zijn **dikgedrukt** weergegeven.

A. Multilaterale handelsakkoorden

Onderhandelingen over afschaffen van visserijsubsidies:

Het mandaat om binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO) over visserijsubsidies te onderhandelen is onderdeel van de Doha Ontwikkelingsagenda (DDA). Doel is om bepaalde vormen van subsidie af te schaffen die bijdragen aan overcapaciteit en overbevissing, een einde te maken aan illegale, niet gerapporteerde en ongereguleerde (IUU) visserij, en daarbij rekening te houden met een speciale gedifferentieerde behandeling van ontwikkelingslanden conform SDG 14.6. Tijdens de 12^e ministeriële conferentie van de WTO (MC12) bereikten de WTO-leden een (deel)akkoord ter beperking van schadelijke visserijsubsidies. Het akkoord bevat belangrijke afspraken waaronder een absoluut verbod op subsidies voor illegale, ongerapporteerde en ongereguleerde (IUU)-visserij en op subsidies voor visserij op ongereguleerde volle zee evenals substantiële beperkingen op subsidies die bijdragen aan overbevissing. Daarnaast is afgesproken dat verder onderhandeld wordt over uitstaande punten, waaronder verdere inperking van subsidies die bijdragen aan overbevissing en overcapaciteit. Het bereikte akkoord kan na ratificatie door twee derde van de WTO-leden in werking treden. Het Europees Parlement heeft op 19 april jl. ingestemd met de sluiting van het Protocol tot wijziging van de Overeenkomst van Marrakesh wat betreft de overeenkomst over visserijsubsidies. **Op 25 mei 2023 heeft de Raad besloten over de sluiting van het protocol waarna het visserijsubsidieakkoord door de EU is geratificeerd.**

Daarnaast wordt sinds begin dit jaar onderhandeld over een vervolgakkoord over overbevissing en overcapaciteit. Streven is om tijdens MC13 hierover een akkoord te bereiken. In het MC12-akkoord is opgenomen dat dit akkoord beëindigd wordt als de WTO leden niet binnen vier jaar na inwerkingtreding een breder akkoord overeenkomen.

B. Plurilaterale handelsakkoorden

Milieugoederenakkoord (*Environmental Goods Agreement (EGA)*):

Sinds juli 2014 onderhandelen achttien partijen, waaronder de EU, over een milieugoederenakkoord. Dit beoogde akkoord richt zich op de vrijmaking van de handel in goederen die bijdragen aan milieu- en klimaatdoelstellingen. Hiertoe onderhandelen deelnemende partijen over een lijst van 'groene goederen'. Eveneens wordt getracht de aan deze producten gekoppelde diensten op termijn te liberaliseren. De Europese Commissie onderhandelt op basis van het mandaat vastgesteld door de Raad in 2014. Inmiddels hebben 18 onderhandelingsrondes plaatsgevonden en zijn mogelijke hoofdlijnen van een akkoord (zogenoemde '*landing zones*') geïdentificeerd. Partijen hebben gepoogd de onderhandelingen in 2016 af te ronden, maar zijn daar niet in geslaagd. Hierop zijn de onderhandelingen stilgelegd. Het is onduidelijk wanneer deze onderhandelingen worden hervat, ook gezien het veranderde internationale krachtenveld sinds 2016. In december 2021 heeft de EU samen met andere WTO-leden een verklaring inzake handel en milieu ondertekend¹. In lijn met deze verklaring zal de Europese Commissie namens de EU inzetten op het verder brengen van de discussie over handel in groene klimaatgoederen, en -diensten. De nadruk ligt vooralsnog op het thema klimaat, non-tarifaire barrières en de ontwikkelingsdimensie. In het stimuleren van handel door tarief liberalisering lijkt momenteel nog weinig interesse onder de WTO-leden.

Verdrag over de handel in diensten (*Trade in Services Agreement (TiSA)*):

Het *Trade in Services Agreement* (TiSA) is een plurilateraal handelsakkoord over de handel in diensten waarover de EU tot december 2016 met 22 WTO-leden onderhandelde, op basis van een mandaat van de Raad uit maart 2013.² Het doel van het akkoord is onder meer om afspraken te maken over internationale *e-commerce*, datastromen, telecommunicatie, transport, kennismigratie en betere

¹ <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/MIN21/6R2.pdf&Open=True>

² <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6891-2013-ADD-1-DCL-1/en/pdf>

regelgeving. Van 2 tot en met 10 november 2016 heeft de 21^e onderhandelingsronde plaatsgevonden. De Europese Commissie heeft een verslag van deze ronde op haar website gepubliceerd.³ Sindsdien zijn er in verband met het veranderde internationale krachtenveld geen onderhandelingen meer geweest. Het is onbekend wanneer deze onderhandelingen worden hervat.

Onderhandelingen over elektronische handel (e-commerce):

In december 2017 hebben 71 WTO-leden, waaronder de EU, de VS, Japan en China, en marge van de 11^e Ministeriële Conferentie van de WTO een gezamenlijke verklaring gepubliceerd die als startschot diende voor verkennende gesprekken ten behoeve van toekomstige onderhandelingen over e-commerce. Het doel van het akkoord is afspraken maken over onderwerpen die e-commerce betreffen, zoals erkenning van elektronische handtekeningen, consumentenbescherming, bescherming van persoonsgegevens en privacy en grensoverschrijdende datastromen. In januari 2019 hebben 76 leden van de WTO, waaronder de eerdergenoemde leden, in een gezamenlijk *Joint Statement Initiative* (JSI) te Davos besloten onderhandelingen te starten over de aan handel gerelateerde aspecten van e-commerce. Ondertussen is het aantal deelnemers gestegen tot 89. De onderhandelingen vinden voor de EU plaats op basis van het mandaat voor de Doha Ontwikkelingsagenda, aangevuld met de onderhandelingsrichtsnoeren die in mei 2019 door de Raad zijn vastgelegd.⁴ Naast de plenaire vergaderingen vinden op verschillende onderwerpen bijeenkomsten in kleiner verband plaats om de teksten verder te stroomlijnen. Inmiddels is op technisch niveau overeenstemming bereikt over een tekst over spam (ongewenste elektronische post), *electronic authentication and electronic signatures* (elektronische authenticatie en handtekeningen), *e-contracts* (elektronische contracten), consumentenbescherming, *open government data*, *paperless trade* en elektronische facturen (*electronic invoicing*). Voorzitters Australië, Japan en Singapore hebben **in de zomer van 2023 een geconsolideerde versie van de onderhandelings tekst gepresenteerd**. Streven is om eind 2023 over een substantieel deel van de onderwerpen overeenstemming tussen de deelnemende landen te hebben bereikt.⁵

Onderhandelingen over binnenlandse regelgeving voor diensten (domestic regulation)

In december 2017 hebben 59 WTO-leden en marge van de 11^e Ministeriële Conferentie van de WTO een gezamenlijke verklaring gepubliceerd die als startschot diende voor verkennende gesprekken ten behoeve van toekomstige onderhandelingen over *domestic regulation*. Het betreft onder andere afspraken over transparantie van maatregelen voor autorisaties om een dienst te kunnen verlenen, zoals vergunningsvereisten en -procedures, kwalificatie-eisen en -procedures en technische normen (bijvoorbeeld de tijdige publicatie van informatie over autorisatieprocedures). Op 2 december 2021 zijn onderhandelingen afgerond. Het merendeel van de inmiddels 70 deelnemende WTO-leden is inmiddels het proces gestart om de afspraken te kunnen toevoegen aan hun dienstenschema's. Enkele leden hebben bezwaar gemaakt tegen de voorgestelde verbeteringen in de dienstenschema's van de deelnemende WTO-leden. Het is nog onduidelijk wanneer de afspraken van kracht zullen worden.

C. Bilaterale handelsakkoorden

C.1 Afrika:

In 2002 zijn onderhandelingen gestart met landen in Afrika, de Cariben en de Stille Oceaan (ACS-landen) over een Economisch Partnerschapsakkoord (EPA). De landen zijn verdeeld in zeven regio's, waarvan er vijf in Afrika liggen, één in de Cariben en één in de Stille Oceaan.

Economisch Partnerschap Centraal Afrika (Centraal Afrika-EU EPA):

De landen in deze regio zijn: Kameroen, Centraal-Afrikaanse Republiek, Tsjaad, Congo-Brazzaville, Congo-Kinshasa, Equatoriaal Guinee, Gabon en São Tomé & Príncipe. Congo-Kinshasa is lid geworden van de Oost-Afrikaanse Gemeenschap per juli 2022 en moet nog aangeven of dit lidmaatschap ook betekent dat men verschuift naar het Economisch Partnerschap met Oostelijk Afrika. In de Centraal-Afrikaanse regio is de EPA als interim-akkoord alleen in werking getreden met Kameroen, met als mogelijkheid dat andere landen in de regio op een later moment toetreden tot de EPA. Met Kameroen vindt momenteel overleg plaats over een mogelijke verdieping van de overeenkomst. **Het EPA-**

³ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155095.pdf

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/media/39505/st08993-ad01-en19.pdf>

⁵ https://www.wto.org/english/news_e/news23_e/igo_20jan23_e.pdf

comité met Kameroen kwam op 5 en 6 juli bijeen. Daarbij is gesproken over manieren om douanesamenwerking te verbeteren. Onderhandelingen met andere landen in Centraal-Afrika over toetreding tot de EPA verlopen moeizaam. Sinds 1 januari 2014 komt Gabon niet meer in aanmerking voor preferenties onder het Algemeen Preferentieel Stelsel. De overige landen van deze regio vallen onder de 'minst ontwikkelde landen' en genieten daarom rechten- en quota-vrije toegang tot de EU-markt onder het zogenoemde 'Everything but Arms' schema.

Economisch Partnerschap Westelijk Afrika (ECOWAS-EU EPA):

De landen in deze regio zijn: Benin, Burkina Faso, Gambia, Ghana, Guinée, Guinée-Bissau, Ivoorkust, Kaapverdië, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone en Togo (verenigd in de *Economic Community of West African States*, ECOWAS). Eind 2014 is een akkoord bereikt over een EPA. Van hen hebben dertien landen het akkoord direct ondertekend. In 2018 hebben ook Gambia en Mauritanië ondertekend, waarmee Nigeria het enige land in West-Afrika is dat de EPA niet ondertekend heeft. Het akkoord komt in aanmerking voor voorlopige toepassing wanneer alle ECOWAS-lidstaten het akkoord ondertekend hebben. In de tussentijd zijn in 2016 interim-EPA's met Ghana en Ivoorkust tot stand gekomen. Beide worden voorlopig toegepast. Onder deze akkoorden is in juni 2022 de *Alliance on Sustainable Cocoa* tot stand gekomen. In deze *Alliance* hebben de EU, Ivoorkust, Ghana en de cacaosector afspraken gemaakt over het verbeteren van het inkomen van cacaoboeren op duurzame wijze, het elimineren van kinderarbeid in de cacaosector en het tegengaan van ontbossing.

Economisch Partnerschap Oostelijk Afrika (EAC-EU EPA):

Eind 2014 is een akkoord bereikt met de toenmalige vijf leden van de Oostelijk Afrikaanse Gemeenschap (de *East African Community*, EAC) over een EPA. Op 1 september 2016 tekenden Kenia en Rwanda de overeenkomst. Ook alle EU-lidstaten en de EU hebben de overeenkomst getekend. De EAC-EPA treedt pas in werking als alle EAC-landen het verdrag hebben ondertekend en geratificeerd. Op de EAC-Top van 20 mei 2017 is de EU ingegaan op zorgpunten van enkele EAC-leden. Op de EAC-Top van 1 februari 2019 werd afgesproken om binnen vier maanden meer helderheid te krijgen over deze zorgpunten en de EU bood ook technische assistentie aan, maar voortgang is sindsdien uitgebleven.⁶ Tijdens de AU-top van 28 februari 2021 riep Kenia op om individuele onderhandelingen met de EU te beginnen over een interim-EPA in afwachting van de inwerkingtreding van de regionale overeenkomst, waar andere leden van de EAC op een later moment tot zouden kunnen toetreden. De EU bevestigde overleg te kunnen starten met de landen die daartoe bereid zijn. De Europese Commissie en Kenia zijn de onderhandelingen gestart voor het sluiten van een interim EU-Kenia EPA, waarbij ook afspraken over handel & duurzame ontwikkeling zullen worden gemaakt.⁷ **Op 19 juni jl. zijn de Europese Commissie en Kenia een onderhandelaarsakkoord overeengekomen voor een EPA. De Commissie zal het EPA naar verwachting op korte termijn ter besluitvorming aan de Raad voorleggen.** Zuid-Sudan werd in september 2016 lid van EAC. Congo-Kinshasa is in juli 2022 lid geworden maar moet nog aangeven of dit ook een verschuiving naar het EAC-EPA betekent. Beiden zijn (nog) geen partij bij het EAC-EPA, maar komen in aanmerking voor preferenties onder het Algemeen Preferentieel Stelsel.

Economisch Partnerschap Oostelijk en Zuidelijk Afrika (ESA-EU EPA):

De Comoren, Djibouti, Eritrea, Ethiopië, Madagaskar, Malawi, Mauritius, de Seychellen, Sudan, Zambia en Zimbabwe worden tot Oostelijk en Zuidelijk Afrika gerekend. Sinds 2012 wordt voor Madagaskar, Mauritius, de Seychellen en Zimbabwe een interim EPA toegepast, sinds 2017 maken de Comoren ook onderdeel uit van deze overeenkomst. In januari 2019 kwamen partijen overeen om de overeenkomst te verdiepen. De eerste onderhandelingen hierover gingen van start in oktober 2019. Inmiddels hebben negen onderhandelingsrondes plaatsgevonden, waarbij de **elfde onderhandelingsronde plaatsvond van 26 tot 30 juni 2023.**⁸ De ambitie is te komen tot een veelomvattend modern akkoord met betrokkenheid van de 'civil society' en de parlementen. De verwachting is dat de onderhandelingen zo mogelijk eind 2023 kunnen worden afgerond, afhankelijk van de voortgang in de komende onderhandelingsrondes.

⁶ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/september/tradoc_144912.pdf

⁷ https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-and-kenya-advance-talks-interim-economic-partnership-agreement-sustainability-provisions-2022-02-17_en

⁸ https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/eastern-and-southern-africa-esa/eu-eastern-and-southern-africa-agreement-documents_en

Economisch Partnerschap Zuidelijk Afrika (SADC-EU EPA):

In juni 2016 kwam een akkoord tot stand met zes landen in de Zuidelijk Afrikaanse regio: Botswana, Lesotho, Mozambique, Namibië, Zuid-Afrika en Eswatini (voorheen Swaziland). Andere landen in de SADC-regio (Comoren, de Democratische Republiek Congo, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Seychellen, Tanzania, Zambia en Zimbabwe) maken deel uit van andere regionale groepen waarmee de EU samenwerkt. Angola heeft formeel haar 'accession negotiation letter' ingediend en de toetredingsprocedure is in gang gezet. Het SADC-EPA (*Southern African Development Community*) wordt sinds 10 oktober 2016 voorlopig toegepast. Toen ook Mozambique vanaf februari 2018 de EPA toepaste, werd dit de eerste volledig operationele regionale EPA in Afrika. De voorbereidingen voor de review van het SADC-EU EPA zijn in oktober 2021 gestart. De onderhandelingen verlopen moeizaam. Over het monitoringmechanisme is overeenstemming bereikt, waarvoor internationale statistieken gebruikt gaan worden. Ter ondersteuning van deze onderhandelingen heeft de Europese Commissie op 22 maart jl. een tender toegekend voor een ex-post evaluatie van het huidige SADC-EU EPA.⁹ De betrokkenheid van maatschappelijk middenveld stuit op weerstand van de zijde van SADC, evenals het bespreken van handel en duurzame ontwikkeling. Ook is overeenstemming bereikt welke stappen gezet moeten worden voor de toetreding van Angola tot het EPA. De onderhandelingen over een duurzaam investeringsfacilitatieakkoord met Angola (SIFA) zijn inmiddels afgerond.¹⁰ **Uw Kamer is over de afronding van de onderhandelingen over dit akkoord geïnformeerd middels een separate kamerbrief.**¹¹ Dit akkoord draagt bij aan de toetreding van Angola tot de SADC-EU EPA.

Egypte (*Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA)*):

In 2004 trad een associatieakkoord tussen de EU en Egypte in werking. Dit heeft vrijhandel van goederen bewerkstelligd door de afschaffing van invoerrechten voor industriële producten en omvat diverse concessies voor landbouwproducten. In 2010 trad additioneel een akkoord in werking met betrekking tot landbouw en visserij. In 2011 kreeg de Europese Commissie een mandaat om te onderhandelen over verbreding en verdieping van het akkoord, met afspraken over onder meer handel in diensten en investeringen. Een dialoog daarover is gestart in juni 2013.

Marokko (*Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA)*):

Het associatieakkoord tussen de EU en Marokko is in werking getreden in maart 2000. Het akkoord heeft geleid tot de geleidelijke afbouw van invoerrechten voor industriële producten en liberalisatie voor landbouw- en visserijproducten. In 2011 kreeg de Europese Commissie een mandaat om te onderhandelen over verbreding en verdieping van het akkoord, met afspraken over onder meer handel in diensten en investeringen. De onderhandelingen daarover zijn in april 2013 van start gegaan. Sinds de vierde ronde in april 2014 liggen de onderhandelingen stil. Marokko wenste meer tijd voor interne afstemming. Tijdens de EU-Marokko Associatieraad in juni 2019 is nog gesproken over hervatting van de onderhandelingen.¹² Deze hervatting is nog niet gepland of verder besproken.

Tunesië (*Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA)*):

Het associatieakkoord tussen de EU en Tunesië is in 1998 in werking getreden. In 2008 zijn de douanerechten voor industrieproducten volledig afgeschaft. In 2011 kreeg de Europese Commissie een mandaat om te onderhandelen over verbreding en verdieping van het akkoord, met afspraken over onder meer handel in diensten en investeringen.¹³ De vierde onderhandelingsronde vond plaats van 29 april tot en met 3 mei 2019 in Tunis.¹⁴ Er is nog geen datum bekend voor de vijfde onderhandelingsronde.

C.2 Azië:

ASEAN (*Association of Southeast Asian Nations*):

In 2007 zijn de onderhandelingen gestart tussen de EU en de *Association of Southeast Asian Nations*

⁹ <https://ted.europa.eu/udl?uri=TED:NOTICE:172151-2023:TEXT:EN:HTML>

¹⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_6136

¹¹ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 31 985, nr. 81.

¹² <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/27/joint-declaration-by-the-european-union-and-the-kingdom-of-morocco-for-the-fourteenth-meeting-of-the-association-council>

¹³ <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1490>

¹⁴ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157912.pdf

(ASEAN)¹⁵ om tot een regionaal handelsakkoord te komen. De basis hiervoor is het ASEAN-mandaat uit 2007. Na zeven onderhandelingsrondes hebben de EU-lidstaten in 2009 besloten om de onderhandelingen te vervolgen op het niveau van bilaterale handelsakkoorden met ASEAN-landen. Deze handelsakkoorden kunnen als bouwstenen dienen om later alsnog tot een regionaal handelsakkoord te komen. Op 1 december 2020 vond de 23^e ASEAN-EU ministeriële ontmoeting (virtueel) plaats, waar ASEAN en de EU hun betrekkingen verdiepten door een strategisch partnerschap te sluiten. Ook op de *Joint Cooperation Comité* virtuele vergadering van 28 maart 2021 herbevestigden ASEAN en de EU hun intenties om uiteindelijk tot een regionaal handelsakkoord te komen. Tijdens deze vergadering werd ook de samenwerking besproken op het gebied van klimaat en duurzaamheid, zoals met betrekking tot bosbehoud, duurzame landbouw en visserij. ASEAN-lidstaten (AMS) en de Commissaris van Handel van de Europese Unie (EU) vergaderden virtueel op 14 september 2021. Er werd afgesproken verder te werken aan de ontwikkeling van parameters voor een toekomstig ASEAN-EU-handelsakkoord. In september 2022 vond de *ASEAN Economic Ministers – EU Consultation* plaats. Hier werd besloten dat de EU-ASEAN Werkgroep zich niet langer zal richten op het vaststellen van parameters voor een handelsakkoord, maar zal focussen op sectorale samenwerking over digitale economie, groene technologieën en diensten, en weerbaarheid van waardeketens. Vooralsnog staat er geen volgende vergadering gepland.

China (EU-China Investment Agreement):

Op 30 december 2020 kondigden de EU en China aan een principeovereenkomst te hebben bereikt over het EU-China *Comprehensive Agreement on Investment* (CAI). De Kamer is hierover geïnformeerd per brief.¹⁶ De onderhandelingen over het CAI waren gaande sinds 2013. De conceptteksten evenals de conceptversies van annexen zijn online gepubliceerd.¹⁷ Deze teksten moeten nog juridisch opgeschoond en vertaald worden. Op basis van de tekst van de principeovereenkomst lijkt er sprake van een *EU-only* overeenkomst. Zoals vermeld in de beantwoording op Kamervragen over het CAI, kan het kabinet pas een volledige analyse van het akkoord maken als een definitieve tekst beschikbaar komt inclusief alle bijlagen.

In mei 2021 heeft de Commissie bij monde van Uitvoerend Vicepresident Dombrovskis aangegeven dat de goedkeuringsprocedure van het EU-China *Comprehensive Agreement on Investment* (CAI) wordt stilgelegd. Dit was in reactie op de Chinese sancties op Europese politici. Tevens heeft het EP uitgesloten het CAI te bespreken zolang de sancties van kracht zijn. De grote zorgen die NL al eerder had over de link tussen handel en mensenrechten in de EU-China relatie lijken daarmee binnen de EU meer tractie te hebben gekregen. Een formele kabinetspositie over het CAI zal pas aan de orde zijn als alle definitieve teksten zijn ontvangen. Voor Nederland geldt daarbij dat de mensenrechtensituatie in China zwaar weegt, waarbij in het bijzonder verbetering van de situatie t.a.v. dwangarbeid noodzakelijk is. NL zal aandacht blijven vragen voor de wisselwerking tussen handel en mensenrechten in de EU-Chinarelatie.

Filipijnen (EU-Philippines Free Trade Agreement):

In december 2015 zijn de onderhandelingen over een handelsakkoord tussen de EU en de Filipijnen aangekondigd. De Raad heeft eind 2015 ingestemd met een voorzitterschapsnotitie voor de start van de onderhandelingen. Deze notitie vormt een aanvulling op het mandaat van de Raad aan de Europese Commissie voor de onderhandelingen over een regionaal handelsakkoord met de ASEAN-regio uit 2007. De tweede onderhandelingsronde vond plaats van 13 tot en met 17 februari 2017. De Europese Commissie heeft het verslag van deze ronde op haar website gepubliceerd.¹⁸ **De onderhandelingen werden kort daarna onderbroken. Op 31 juli 2023 werd aangekondigd dat de onderhandelingen weer worden hervat. Voorafgaand zal een *scoping process* plaatsvinden ter afstemming om te kijken of de opvattingen die de EU en de Filipijnen over het handelsakkoord hebben voldoende overeenkomen.**¹⁹

¹⁵ De volgende landen zijn lid van ASEAN: Brunei Darussalam, Cambodja, Indonesië, Laos, Maleisië, Myanmar/Birma, de Filipijnen, Singapore, Thailand en Vietnam.

¹⁶ Kamerstukken II, 21 501-02, nr. 2255.

¹⁷ <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2237>

¹⁸ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/march/tradoc_155435.pdf

¹⁹ [EU-the Philippines: free trade agreement \(europa.eu\)](https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2023/july/tradoc_155435.pdf)

GCC (Gulf Cooperation Council)

De EU en de GCC startten onderhandelingen voor een handelsakkoord in 1990. De onderhandelingen werden echter stopgezet in 2008. **In juni 2022 ontving de Europese Commissie van de Raad een aanmoediging tot versnelling van het verkennende werk om vast te stellen of de voorwaarden bestaan die een hervatting van de onderhandelingen mogelijk maken.**²⁰

India (India-EU Free Trade Agreement):

De EU en India onderhandelen sinds 2007 over een handels- en investeringsakkoord. Sinds de zomer van 2013 lagen de onderhandelingen stil. Na verschillende pogingen om de *EU-India Free Trade Agreement* onderhandelingen te heropenen, is in juni 2018 besloten de onderhandelingen voorlopig niet te herstarten wegens een blijvend gebrek aan een gelijk ambitieniveau. Sindsdien heeft de Commissie de strategische dialoog met India voortgezet om de onderhandelingen in de toekomst te kunnen heropenen en de mogelijkheden bekeken om te komen tot een separaat investeringsakkoord. Tijdens de EU-India Top op 8 mei 2021 is besloten de onderhandelingen over een gebalanceerd, ambitieus, alomvattend en wederzijds voordelig handelsakkoord te hervatten. Tevens is afgesproken om de onderhandelingen over een separaat investeringsakkoord op te starten alsook over een separaat akkoord inzake de bescherming van geografische indicaties. De eerste ronde ter hervatting van de onderhandelingen vond plaats in juni 2022. Sindsdien zijn er **vijf** onderhandelingsrondes geweest, waarvan de laatste van **19 tot 23 juni jl.** was. De volgende ronde staat gepland in **oktober 2023**. In deze onderhandelingen is vooralsnog weinig vooruitgang geboekt. Op 25 april 2022 kondigden de voorzitter van de Europese Commissie Von der Leyen en de Indiase premier Modi aan om een *Trade and Technology Council* te starten om de nexus tussen handel, technologie en veiligheid te bespreken. De *Trade and Technology Council* omvat drie werkgroepen. Deze gaan over strategische technologieën, *e-governance* en digitale connectiviteit, groene en schone energie technologieën en handel, investeringen en weerbare waardeketens. De eerste bijeenkomst van de *Trade and Technology Council* vond plaats op 16 mei jl. **in Brussel en de volgende bijeenkomst is gepland voor begin 2024 in India.**

Indonesië (Indonesia-EU Comprehensive Economic Partnership Agreement (CEPA)):

De Raad heeft op 18 juli 2016 ingestemd met een voorzitterschapsnotitie voor de start van de onderhandelingen over een handelsakkoord tussen de EU en Indonesië. Deze notitie vormt een aanvulling op het bestaande ASEAN-mandaat uit 2007. Op traditionele handelsonderdelen is 80% afgerond, maar er is weinig voortgang ten aanzien van meer moderne handelshoofdstukken zoals TSD, subsidies en overheidsaanbestedingen.²¹ Van 2020 tot 2022 vonden vier onderhandelingsrondes plaats, allemaal via videoconferenties vanwege COVID. In deze jaren is weinig vooruitgang geboekt. Indonesië heeft aangegeven in 2023 vier fysieke onderhandelingsrondes in te willen plannen. Daarvan hebben er nu **drie** plaatsgevonden, waarvan de laatste in **juli**. Hoewel de onderhandelingen voorspoediger verlopen dan voorheen, blijft grote vooruitgang vooralsnog uit.

Jordanië (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA)):

In 2002 is een associatieakkoord tussen de EU en Jordanië in werking getreden. Afschaffing van de invoertarieven is na een transitieperiode van twaalf jaar gerealiseerd. In 2007 trad een aanvullend akkoord in werking voor liberalisatie van handel in landbouwproducten. In 2011 kreeg de Europese Commissie een mandaat om te onderhandelen over verbreding en verdieping van het akkoord, met afspraken over onder meer handel in diensten en investeringen. Er is geen eerste onderhandelingsronde gepland.

Kirgizië (Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (EPCA)):

De samenwerking tussen de EU en Kirgizië is vastgelegd in een *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA), die in 1999 in werking is getreden. Deze samenwerking omvat drie pilaren: een politieke dialoog, economische samenwerking (inclusief ontwikkelingshulp vanuit de EU) en samenwerking op een aantal concrete beleidsterreinen, zoals technologie en cultuur. Daarnaast heeft Kirgizië preferentiële markttoegang tot de EU op grond van het 'APS+'-stelsel (Algemeen Preferentieel Stelsel). Op 2 juni 2017 heeft de Commissie een aanbeveling aan de Raad gedaan voor het openen van de onderhandelingen voor het moderniseren van het PCA, inclusief een voorstel voor een

²⁰ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/20/council-approves-conclusions-on-a-strategic-partnership-with-the-gulf/>

²¹ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/march/tradoc_159484.pdf

mandaat. Hierin stelt de Commissie voor om de samenwerking op alle drie de pijlers te verdiepen. De Raad heeft het onderhandelingsmandaat op 9 oktober 2017 goedgekeurd. Onderhandelingen over het handelsdeel zijn op 28 februari 2018 van start gegaan. Ten aanzien van handel zijn de onderhandelingsstukken gemodelleerd op het recent aangepaste akkoord met Kazachstan.²² Er is geen sprake van tarief liberalisatie, omdat daarover alleen met de Euraziatische douane-unie als geheel onderhandeld kan worden. Tijdens de EU-Centraal-Azië Ministeriële bijeenkomst in 2019 hebben de EU en Kirgizië het politieke akkoord geparafeerd. **De lidstaten van de EU zijn in maart 2023 overeengekomen dat het EPCA als gemengd akkoord dient te worden behandeld en hebben de Europese Commissie verzocht om voorstellen in te dienen voor ondertekening en sluiting van het akkoord.**²³

Maleisië (Malaysia-EU FTA (MEUFTA)):

Onderhandelingen over een handelsakkoord tussen de EU en Maleisië zijn in oktober 2010 begonnen. Het ASEAN-mandaat uit 2007 lag hieraan ten grondslag. De onderhandelingen zijn na de zevende, en tot nu toe laatste, ronde in april 2012 stilgelegd op verzoek van Maleisië. Vooralsnog is er nog geen zicht op de hervatting van de onderhandelingen.

Myanmar (EU-Myanmar Investment Protection Agreement):

In maart 2014 heeft de Raad een mandaat aan de Europese Commissie verleend en zijn de onderhandelingen tussen de EU en Myanmar over een investeringsbeschermingsakkoord begonnen. Het doel van de bilaterale investeringsovereenkomst met de EU is om investeringen te bevorderen ten behoeve van de sociaaleconomische ontwikkeling van Myanmar. Het akkoord zal hoofdstukken bevatten over transparantie, duurzame ontwikkeling, investeringsbescherming en geschillenbeslechting. Op 26 en 27 april 2017 hebben technische besprekingen plaatsgevonden.²⁴ Op 1 februari 2021 vond in Myanmar een staatsgreep plaats. De EU heeft in haar Raadsconclusies opgeroepen voor de escalatie en aangegeven samen te willen werken met partijen die de democratie steunen.²⁵ Er staat geen nadere onderhandelingsronde gepland.

Oezbekistan (Enhanced Partnership Cooperation Agreement (EPCA)):

De samenwerking tussen de EU en Oezbekistan is vastgelegd in een *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA), dat in 1999 in werking is getreden. Daarnaast heeft Oezbekistan sinds 10 april 2021 preferentiële markttoegang tot de EU op grond van het 'APS+'-stelsel (Algemeen Preferentieel Stelsel). De EU en Oezbekistan onderhandelen over een overeenkomst ter modernisering en vervanging van het *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA) op basis van het mandaat dat de Raad op 16 juli 2018 heeft aangenomen. Op 23 november 2018 lanceerden de EU en Oezbekistan de onderhandelingen van het EPCA formeel en marge van de EU-Centraal-Azië Ministeriële bijeenkomst. Op 6 juli 2022 zijn de onderhandelingen voor het EU-Oezbekistan EPCA afgerond. Momenteel wordt het akkoord juridisch geschoond.

Singapore (European Union-Singapore Free Trade Agreement (EUSFTA)):

De EU-Singapore akkoorden zijn op 19 oktober 2018 ondertekend. Het gaat om een handelsakkoord en een investeringsakkoord. De akkoorden vormen een belangrijke kans voor het bedrijfsleven en zullen tevens een positieve impuls geven aan de bilaterale relatie tussen de EU en Singapore. Singapore heeft, net als Nederland, een bijzonder open economie. Singapore behoort tot de twintig belangrijkste exportmarkten van Nederland. Het handelsakkoord is op 21 november 2019 in werking getreden. Bij de viering van het 1-jarig bestaan van het verdrag tekenden de EU en Singapore een samenwerkingsovereenkomst "*Administrative arrangement on cluster cooperation*", een instrument voor het benutten van de voordelen van EUSFTA door middel van regelmatige uitwisselingen en *business matchmaking* voor Singaporese en Europese bedrijven. Het investeringsakkoord bevat alle vernieuwende elementen van de EU-inzet voor investeringsbescherming. Het EU-investeringsakkoord met Singapore zal het bestaande investeringsakkoord tussen Nederland en Singapore vervangen. Het Europees Parlement heeft het EU-handelsakkoord en het EU-investeringsakkoord op 13 februari 2019

²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016D0123>

²³ https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/central-asia_en

²⁴ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/april/tradoc_155507.pdf

²⁵ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/22/myanmar-burma-council-adopts-conclusions/>

goedgekeurd. Het investeringsakkoord is een gemengd akkoord en kan pas in werking treden nadat het is geratificeerd door alle EU-lidstaten. In Nederland is de goedkeuring van het investeringsakkoord in voorbereiding.

Singapore (digitale handel):

Op 27 juni 2023 heeft de Europese Commissie van de Raad mandaat gekregen om te onderhandelen over een akkoord over digitale handel. Uw Kamer heeft hierover een BNC-fiche ontvangen.²⁶

Syrië (Euro-Mediterranean Agreement Establishing an Association):

De bilaterale relatie is geregeld in een Samenwerkingsovereenkomst uit 1977, die in 1978 in werking trad. Onderhandelingen over een associatieakkoord zijn afgerond in 2004, maar ondertekening is uitgebleven als gevolg van de interne politieke situatie in Syrië. Tevens heeft de EU in 2011 besloten handelsrestricties in te stellen in reactie op de gewelddadige onderdrukking door het Syrische regime van vreedzame demonstraties. Deze sancties zijn sindsdien regelmatig aangepast en uitgebreid.

Tadzjikistan (Enhanced Partnership Cooperation Agreement (EPCA)):

De samenwerking tussen de EU en Tadzjikistan is vastgelegd in een *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA), dat in 2010 in werking is getreden. Daarnaast heeft Tadzjikistan preferentiële markttoegang tot de EU op grond van het 'APS'-stelsel (Algemeen Preferentieel Stelsel). De EU en Tadzjikistan onderhandelen over een overeenkomst ter modernisering en vervanging van het PCA. Op 8 december 2022 heeft de Raad de Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger het mandaat gegeven voor het voeren van deze onderhandelingen. **De eerste onderhandelingsronde over het handelsgedeelte van het EPCA vond plaats in Dushanbe op 1 en 2 juni 2023.**

Thailand (EU-Thailand Free Trade Agreement):

In februari 2013 zijn de onderhandelingen tussen de EU en Thailand gestart. Het ASEAN-mandaat uit 2007 vormt hiervoor de basis. De vierde onderhandelingsronde vond plaats van 8 tot en met 10 april 2014. Na de militaire coup in mei 2014 zijn de onderhandelingen stilgelegd. Conform de Raadsconclusies van 2017 zouden de onderhandelingen slechts worden heropend op het moment dat er een democratisch gekozen regering aan de macht is. Op 24 maart 2019 zijn er in Thailand democratische verkiezingen gehouden. Naar aanleiding hiervan stelde de Raad in haar conclusies van 14 oktober 2019²⁷ dat de nodige stappen moeten worden gezet om de onderhandelingen over een ambitieus en alomvattend handelsakkoord te hervatten. Nederland heeft tijdens de RBZ/Handel in november 2019 gesteld dat de EU zou moeten overwegen opnieuw naar de onderhandelingsinzet te kijken. **In maart 2023 werd aangekondigd dat de onderhandelingen weer hervat worden. De meest recente onderhandelingsronde vond plaats tussen 18 en 22 september 2023.**

Vietnam (EU-Vietnam Investment Protection Agreement):

Per 1 augustus 2020 is het EU-Vietnam handelsakkoord in werking getreden. Daarnaast is op 30 juni 2019 een investeringsakkoord tussen de EU en Vietnam ondertekend. Dit verdrag is op 12 februari 2020 door het Europees Parlement goedgekeurd. Alvorens het investeringsakkoord in werking kan treden, dient het door de nationale parlementen van de EU-lidstaten te worden goedgekeurd. In Nederland is de goedkeuring van het investeringsakkoord in voorbereiding. Het investeringsakkoord lijkt sterk op het investeringsakkoord van het EU-Singapore akkoord. Dit betekent dat het investeringsakkoord de gemoderniseerde EU-inzet voor investeringsbescherming bevat, zoals het *Investment Court System*.

Zuid-Korea (digitale handel)

Op 27 juni 2023 heeft de Europese Commissie van de Raad mandaat gekregen om te onderhandelen over een akkoord, specifiek over digitale handel. Uw Kamer heeft hierover een BNC-fiche ontvangen.²⁸

²⁶ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 22 112, nr. 3685.

²⁷ <https://www.consilium.europa.eu/media/41182/st13066-en19.pdf>, p. 8

²⁸ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 22 112, nr. 3685.

C.3 Europa:

Andorra, Monaco en San Marino (overkoepelend Association Agreement):

De huidige relatie tussen de EU en de drie microstaten Andorra, Monaco en San Marino is gebaseerd op een groot aantal afzonderlijke akkoorden. Sinds 8 maart 2015 wordt er onderhandeld om deze afzonderlijke akkoorden te integreren in, bij voorkeur, één associatieakkoord. De Raad heeft hiervoor op 4 december 2014 het mandaat verleend. Het doel van dit associatieakkoord is het vergroten van welvaart en het verder bestendigen van het goede nabuurschap, waarbij de microstaten nauwer geïntegreerd worden in de Europese Interne Markt terwijl er tegelijkertijd rekening wordt gehouden met de unieke eigenschappen van de betreffende landen. **Op 14 september jl. kondigde de Europese Commissie aan de onderhandelingen met Monaco op te schorten. De onderhandelingen met Andorra en San Marino gaan door op basis van het Raadsmandaat en bevinden zich momenteel in de eindfase.²⁹ De Commissie streeft er nog steeds naar de onderhandelingen eind 2023 af te ronden.**

Azerbeidzjan (Comprehensive Agreement):

De huidige relatie tussen de EU en Azerbeidzjan is gebaseerd op een *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA) uit 1996. Dit akkoord is in 1999 in werking getreden. Op 14 november 2016 heeft de Raad de Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger het mandaat gegeven voor het voeren van de onderhandelingen voor een breed akkoord, ter vervanging van het PCA. De onderhandelingen zijn gestart op 7 februari 2017. De zevende onderhandelingsronde over het handelsgedeelte van een nieuw akkoord vond plaats van 23 tot en met 25 april 2019 in Baku. De onderhandelingen hebben vertraging opgelopen en sinds juli 2021 wordt gepoogd een nieuwe onderhandelingsronde te organiseren. Streven is dat de volgende ronde zal plaatsvinden wanneer voortgang is geboekt in technische discussies.

Gibraltar (uitvloeiend Handels- en Samenwerkingsovereenkomst EU-VK)

In het akkoord met het VK is slechts opgenomen dat over de verhouding EU-Gibraltar nadere afspraken dienden te worden gemaakt. Deze beoogde EU-VK-overeenkomst inzake Gibraltar heeft als doel fysieke grensinfrastructuur en controles voor personen- en goederencontroles op de grens tussen Spanje en Gibraltar overbodig te maken, aangevuld met afspraken o.g.v. transport, milieu & klimaat, sociale zekerheidscoördinatie en burgerrechten die noodzakelijk zijn om bij te dragen aan gedeelde welvaart in de regio. Ook voorziet het mandaat in het opnemen van vrijwaringsmaatregelen om de veiligheid van het Schengengebied te waarborgen. Deze maatregelen zien onder meer op migratie- en veiligheidsvlak. Uw Kamer heeft een BNC fiche³⁰ ontvangen, de onderhandelingen lopen momenteel.

Regionale Conventie over Pan-Euro-mediterrane preferentiële oorsprongsregels (PEM-Conventie)

De PEM inzake preferentiële oorsprongsregels stelt gemeenschappelijke oorsprongsprotocollen vast binnen een netwerk van vrijhandelsakkoorden tussen de verschillende verdragslanden. Dit is een brede groep landen en omvat o.a. de EU, EFTA-landen, deelnemers aan het Barcelona-proces (Algerije, Egypte, etc.) en deelnemers aan het EU stabilisatie en associatieproces (Albanië, Noord-Macedonië, etc.). De PEM Conventie werd in februari 2013 gepubliceerd. Vooruitlopend op de aanneming van de herziene PEM Conventie door alle verdragslanden, onderhandelt de EU met de individuele verdragslanden over het toepassen van zogenoemde 'overgangsregels'. Deze gemoderniseerde oorsprongsregels zijn van toepassing naast de afgesproken regels in de PEM Conventie totdat de herziene PEM Conventie in werking treedt. Deze overgangsregels zijn inmiddels van toepassing tussen de EU en een grote groep van de verdragslanden.³¹

Rusland (verdieping van het Partnership and Cooperation Agreement (PCA)):

In 1997 is het *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA) tussen de EU en Rusland in werking getreden. In 2008 waren onderhandelingen begonnen over modernisering en uitbreiding van het PCA op basis van een mandaat van de Raad. Per besluit van de Raad zijn deze onderhandelingen sinds 2014 opgeschort. De reden hiervoor was de annexatie van de Krim door Rusland, alsook het conflict in Oost-Oekraïne. In reactie op de Russische invasie van Oekraïne heeft de EU aanvullende sancties

²⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/STATEMENT_23_4491

³⁰ Kamerstukken II, 22 112, nr. 3206.

³¹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52023XC0210\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52023XC0210(01))

ingevoerd die de handel met Rusland sterk beperken.

Turkije (*Modernised Customs Union*):

Sinds 1995 vormen de EU en Turkije gezamenlijk een douane-unie. Voorts is Turkije sinds 1999 kandidaat-lidstaat van de Unie en zijn in 2005 gesprekken over toetreding van start gegaan. Op 23 december 2016 heeft de Europese Commissie een aanbeveling voor een mandaat gedaan aan de Raad om de douane-unie te moderniseren. Tevens wenst de Commissie de douane-unie uit te breiden met afspraken op het gebied van landbouw, handel in diensten en overheidsaanbestedingen. De ER herhaalde in juni 2021, in lijn met zijn conclusies van maart, dat indien Turkije zich constructief blijft opstellen, de Europese Unie bereid is om op een gefaseerde, proportionele en omkeerbare wijze de samenwerking met Turkije op een aantal gebieden te intensiveren. In dat verband constateerde de ER dat op technisch niveau een begin was gemaakt met het werk aan een mandaat voor de eventuele modernisering van de douane-unie. De ER onderstreepte dat aanvullende *guidance* van de Europese Raad nodig is voordat de Raad een dergelijk mandaat mag aannemen. De ER benadrukte eveneens dat Turkije de implementatie van de douane-unie moet verbeteren. Mede op Nederlands aandringen herhaalde de ER dat een dialoog over mensenrechten en de rechtsstaat een integraal onderdeel van de betrekkingen tussen de EU en Turkije blijft.

Zwitserland (*Institutional Framework Agreement*):

Het kader voor de betrekkingen tussen de EU en Zwitserland wordt momenteel gevormd door meer dan 100 afzonderlijke bilaterale akkoorden die over de afgelopen decennia zijn afgesloten. De EU en Zwitserland hebben eerder onderhandeld over een *Institutional Framework Agreement* (IFA) ter modernisering cq. vervanging van deze akkoorden. Zwitserland heeft op 26 mei 2021 unilateraal het besluit genomen het onderhandelingsresultaat niet vast te stellen. Deze beslissing heeft het Zwitserse binnenlandse debat over de betrekkingen tussen de EU en Zwitserland verdiept. Door het afbreken van de onderhandelingen door Zwitserland wordt momenteel niet over nieuwe bilaterale akkoorden onderhandeld, noch worden bestaande akkoorden aangepast aan voortschrijdende wet- en regelgeving. De EU en Zwitserland zijn belangrijke partners, zowel politiek als economisch. De EU blijft vastbesloten om de betrekkingen tussen de EU en Zwitserland te moderniseren, om zo een gelijk speelveld te bewerkstelligen. Er hebben inmiddels negen rondes verkennende, technische gesprekken met Zwitserland plaatsgevonden, maar deze gesprekken hebben nog niet geresulteerd in het hervatten van de onderhandelingen. De verkennende gesprekken hebben wel geresulteerd in een beter begrip van elkaars posities. De Commissie streeft er naar om nog binnen haar huidige termijn tot een nieuw partnerschap met Zwitserland te komen.

C.4 Noord- en Midden-Amerika:

Economisch Partnerschap met de landen in de Cariben (CARIFORUM-EU EPA):

In 2008 zijn de onderhandelingen over de CARIFORUM-EU EPA afgerond, waarna de goedkeuringsprocedures zijn gestart en de EPA voorlopig wordt toegepast, behalve in Haïti. Nederland heeft het akkoord in 2013 geratificeerd. De EPA treedt definitief in werking wanneer alle partijen hebben geratificeerd.³² Aan implementatie van het akkoord wordt gestaag gewerkt.³³ In 2021 is het evaluatierapport van de CARIFORUM-EPA gepubliceerd over de periode 2008-2018.³⁴

Mexico (modernisering *EU-Mexico Global Agreement*):

Op 23 mei 2016 heeft de Raad het onderhandelingsmandaat ten behoeve van de modernisering van het bestaande *EU-Mexico Global Agreement* uit 1997, dat sinds 2000 in werking is, goedgekeurd. Op 28 april 2020 is er een onderhandelaarsakkoord bereikt tussen de Europese Commissie en Mexico. De Commissie **is** met de Mexicaanse onderhandelaars **overeengekomen** om het handelsdeel van het akkoord als een op zichzelf staand interim-akkoord te ondertekenen en in werking te laten treden. Na inwerkingtreding van het *Global Agreement* als geheel zal het interim-akkoord dan kunnen vervallen. Dat zou betekenen dat het handelsgedeelte van de *Global Agreement* als tussentijds handelsakkoord aan de Raad wordt voorgelegd. Het kabinet zal bij de voorlegging een standpunt innemen over de vorm en inhoud van het akkoord zoals aangeboden door de Europese Commissie aan de Raad. Het

³² <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008034>

³³ https://international-partnerships.ec.europa.eu/news-and-events/news/european-union-and-cariforum-ministers-launch-ambitious-new-eu-caribbean-partnerships-under-global-2022-10-12_en

³⁴ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/january/tradoc_159354.pdf

handelsdeel van de *Global Agreement* zet in op 97% liberalisering van de handel in goederen. Voor Nederland is van belang het wegnemen van onnodige belemmeringen, zoals niet-tarifaire obstakels, het openstellen van aanbestedingsprocedures op sub-federaal niveau en de afspraken voor vergrote markttoegang voor landbouwproducten, zoals zuivel, pluimvee, varkens, eierproducten, aardappelen, bloembollen en granen. Ten opzichte van de bestaande EU-Mexico overeenkomst zijn nu ook anti-corruptiebepalingen en een hoofdstuk over duurzame ontwikkeling opgenomen. Ook zal voor het eerst het maatschappelijk middenveld een rol krijgen in de monitoring van het akkoord. Voor wat betreft het investeringsdeel van het *Global Agreement* is Mexico akkoord gegaan met het voorstel van de EU voor de oprichting van het *Investment Court System*. **Beide partijen hebben de hoop uitgesproken de onderhandelingen in 2023 af te ronden.**

Centraal Amerika (EU-Central America Association Agreement):

De EU en de Midden-Amerikaanse regio (Guatemala, Costa Rica, El Salvador, Honduras, Nicaragua en Panama) zijn een associatieakkoord, inclusief een *Deep and Comprehensive Free Trade Agreement*, overeengekomen dat in juni 2012 is ondertekend. Doel ervan is om de economische groei, de democratie en de politieke stabiliteit in Midden-Amerika te ondersteunen. De handelspijler van het associatieakkoord wordt sinds augustus 2013 voorlopig toegepast met Honduras, Nicaragua en Panama, sinds oktober 2013 met Costa Rica en El Salvador, en sinds december 2013 met Guatemala. Nederland heeft het akkoord in 2014 geratificeerd.³⁵ In 2022 kwam het Associatiecomité bijeen ter ere van het tienjarig jubileum van het akkoord. Ook werd een evaluatie van het akkoord gepubliceerd.³⁶

Verenigde Staten:

Op 15 april 2019 is een Raadsbesluit aangenomen waarmee twee mandaten aan de Europese Commissie zijn verleend voor onderhandelingen met de Verenigde Staten. Het gaat om (1) een mandaat voor onderhandelingen over een handelsakkoord beperkt tot tariefverlaging voor industriële goederen, inclusief visserij, en (2) een mandaat voor onderhandelingen over een akkoord met betrekking tot erkenning van elkaars conformiteitsbeoordeling.³⁷ Er zijn geen ontwikkelingen geweest met betrekking tot de nieuwe twee mandaten. In het Raadsbesluit van 15 april 2019 is tevens het onderhandelingsmandaat voor de *Transatlantic Trade and Investment Partnership* (TTIP) als verouderd en niet meer relevant verklaard.

Op 20 juli 2023 heeft de Raad een mandaat verleend aan de Commissie om onderhandelingen te starten over een EU-VS grondstoffenakkoord. Uw Kamer is op 30 juni jl. geïnformeerd over het voorstel voor een onderhandelingsmandaat³⁸ en op 20 juli jl. over de goedkeuring van het onderhandelingsmandaat.³⁹ Het beoogde akkoord heeft tot doel om de waardeketens van grondstoffen die worden gebruikt bij de productie van de accu's van elektrische voertuigen te versterken. Bovendien kan daarmee worden bewerkstelligd dat producten uit de EU in aanmerking komen voor de *clean vehicle tax credit* van de *Inflation Reduction Act* (IRA).

C.5 Oceanië:

Australië (EU-Australia Free Trade Agreement):

Het mandaat om te onderhandelen over een handelsakkoord tussen de EU en Australië is op 22 mei 2018 door de Raad vastgesteld.⁴⁰ Er wordt onderhandeld over een handelsakkoord binnen de exclusieve competentie van de EU. Er is geen sprake van onderhandelingen over investeringsbescherming. Op 18 juni 2018 zijn de onderhandelingen tussen de EU en Australië officieel begonnen. Streven is om **eind** 2023 tot een onderhandelaarsakkoord te komen, echter een aantal inhoudelijke punten staan nog open.

³⁵ <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2012001>

³⁶ <https://circabc.europa.eu/ui/group/09242a36-a438-40fd-a7af-fe32e36cbd0e/library/e8ee321b-09c6-4d09-b08e-74d037339f39/details>

³⁷ <https://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2019/04/15/trade-with-the-united-states-council-authorises-negotiations-on-elimination-of-tariffs-for-industrial-goods-and-on-conformity-assessment/>

³⁸ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 21 501-02, nr. 2691.

³⁹ Kamerstukken II, vergaderjaar 2022-2023, 21 501-02, nr. 2705.

⁴⁰ <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&n=10&adv=0&coteId=1&year=2017&number=472>

Nieuw-Zeeland (EU-New Zealand Free Trade Agreement):

Het mandaat om te onderhandelen over een handelsakkoord tussen de EU en Nieuw-Zeeland is op 22 mei 2018 door de Raad vastgesteld.⁴¹ Op 21 juni 2018 zijn de onderhandelingen tussen de EU en Nieuw-Zeeland officieel begonnen. Er wordt onderhandeld over een handelsakkoord binnen de exclusieve competentie van de EU. Er is geen sprake van onderhandelingen over investeringsbescherming. De Europese Commissie en Nieuw-Zeeland hebben op 30 juni 2022 een onderhandelaarsakkoord bereikt. Op vrijdag 17 februari 2023 heeft de Europese Commissie de concept Raadsbesluiten ter ondertekening en sluiting van het handelsakkoord met Nieuw-Zeeland aan de Raad gestuurd. **De Raad heeft een besluit genomen in juni 2023 en de ondertekening is inmiddels geschied. Na de ondertekening is goedkeuring door het Europees Parlement vereist alvorens het verdrag daadwerkelijk in werking kan treden.**⁴² **Uw Kamer heeft separaat een brief met de appreciatie van het akkoord ontvangen inclusief toelichting van de positie die het kabinet heeft ingenomen.**⁴³

Economisch Partnerschap met de ACP-landen in de Stille Oceaan (Pacific-EU EPA):

De onderhandelingen over een regionale EPA met de ACP-landen in de Stille Oceaan worden gevoerd met de Cookeilanden, Fiji, Kiribati, de Marshall-eilanden, de Federale Staten van Micronesië, Nauru, Niue, Palau, Papoea-Nieuw-Guinea, Samoa, de Solomon-eilanden, Oost-Timor, Tonga, Tuvalu en Vanuatu. Er wordt momenteel geen voortgang geboekt. Met Papoea-Nieuw-Guinea, Fiji, Samoa en de Solomon-Eilanden is een interim-EPA overeengekomen die voorlopig wordt toegepast.⁴⁴ De verwachting is dat Niue, Oost-Timor, Tonga, Tuvalu en Vanuatu op korte termijn toetreden tot deze interim-EPA.

C.6 Zuid-Amerika:

Chili (modernisering Association Agreement):

Het associatieakkoord tussen de EU en Chili kwam in 2002 tot stand en is in 2005 in werking getreden. De EU en Chili besloten in 2013 de mogelijkheden te verkennen om onder andere het handelsgedeelte van het bestaande associatieakkoord te moderniseren. Om de toegevoegde waarde, de omvang en de ambitie te verkennen, werd in 2014 een gezamenlijke werkgroep opgericht. De Europese Commissie heeft in 2016 de *stakeholders* consultatie en het *scoping paper* afgerond. Op 13 november 2017 werd het onderhandelingsmandaat door de Raad goedgekeurd. Het mandaat is openbaar.⁴⁵ Op 9 december 2022 hebben de EU en Chili de onderhandelingen over een gemoderniseerd **geavanceerd kaderovereenkomst** inhoudelijk afgerond. Het gaat om een "Advanced Framework Agreement" (AFA) met twee delen: a) een politiek partnerschapsdeel en b) een handels- en investeringsdeel (**iTA**). Daarnaast is overeenstemming bereikt met Chili over een interim handelsakkoord dat de handelsafspraken van het AFA repliceert. **De teksten zijn juridisch opgeschoond en vertaald. Op 5 juli heeft de Commissie vier concept-Raadsbesluiten ter ondertekening (en voorlopige toepassing) en sluiting van het AFA en het iTA gedeeld met de EU Lidstaten. Een kamerbrief met een uitgebreide appreciatie van de akkoorden alsmede de voorgenomen inzet van het kabinet ten aanzien van de concept-Raadsbesluiten wordt binnenkort met de Tweede Kamer gedeeld.**

Colombia, Peru en Ecuador (EU-Colombia/Peru/Ecuador Free Trade Agreement):

De onderhandelingen tussen de EU en de Andesgemeenschap (Bolivia, Colombia, Ecuador en Peru) over een associatieovereenkomst zijn in juni 2007 van start gegaan op basis van een mandaat uit april 2007. Deze onderhandelingen zijn in juni 2008 stilgelegd. In januari 2009 werden, op basis van een nieuw mandaat, onderhandelingen over een meerpartijenhandelsovereenkomst hervat met Colombia, Ecuador en Peru. Bolivia bleef buiten deze onderhandelingen. De onderhandelingen werden met Colombia en Peru in mei 2010 en met Ecuador in juli 2014 succesvol afgesloten. Voorlopige toepassing geldt met Peru per maart 2013, met Colombia per augustus 2013 en met Ecuador per 1

⁴¹ <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&n=10&adv=0&coteId=1&year=2017&number=469>

⁴² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_921

⁴³ Kamerstuk 31985 nr. 80

⁴⁴ <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2009024>

⁴⁵ https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/chile/eu-chile-agreement_en

januari 2017. Het verdrag treedt in werking als alle verdragspartijen geratificeerd hebben.⁴⁶ In 2022 werd de evaluatie van de implementatie van het handelsverdrag gepubliceerd.⁴⁷

Mercosur (*Comprehensive Free Trade Agreement* als onderdeel van *Association Agreement*):

Argentinië, Brazilië, Paraguay, Uruguay en Venezuela zijn lid van Mercosur. Het lidmaatschap van Venezuela is op 1 december 2016 geschorst (eerst tijdelijk, in augustus 2017 bevestigd). Het land is niet betrokken bij de onderhandelingen. In 2000 zijn de EU en Mercosur gestart met onderhandelingen over een associatieakkoord met als onderdeel daarvan een handelsakkoord. Op 28 juni 2019 werd een onderhandelaarsakkoord bereikt, waarbij een aantal voorlopige teksten door de Europese Commissie is gepubliceerd.⁴⁸ De Commissie werkt aan de juridische opschoning en vertaling van de teksten. Ter uitvoering van een kamermotie⁴⁹ voerde Wageningen Universiteit een studie uit over de mogelijke effecten van het handelsakkoord voor de Nederlandse landbouw.⁵⁰ De Commissie heeft haar *Sustainability Impact Assessment* in maart 2021 samen met een eigen positie paper gepubliceerd.⁵¹ Onder andere vanwege zorgen over de toename van ontbossing in met name Brazilië, spreekt de Commissie met Mercosur-landen en EU-lidstaten over mogelijke aanvullende bindende afspraken die EU-zorgen over het akkoord moeten wegnemen. De Europese Commissie heeft **zodoende in maart 2023 een voorstel naar de Mercosur-landen gestuurd om te komen tot een additioneel instrument bij het handelsdeel van het onderhandelaarsakkoord uit 2019. Op 14 september jl. hebben de Mercosur-landen een eerste reactie gestuurd aan de Europese Commissie over dit voorstel.**

D. Bilaterale investeringsakkoorden

Argentinië:

Op 2 en 3 mei 2019 zijn eerste gesprekken gevoerd met Argentinië. De gesprekken verliepen in positieve en constructieve sfeer. Argentinië gaf aan open te staan voor een heronderhandeling van het bestaande investeringsakkoord op basis van de Nederlandse modeltekst. Sindsdien zijn er geen verdere stappen ondernomen.

Burkina Faso:

Het oude investeringsakkoord met Burkina Faso is beëindigd per 1 januari 2019. Burkina Faso en Nederland hebben de wens uitgesproken om een nieuw modern investeringsakkoord te sluiten. Op 2 en 3 mei 2019 zijn de eerste gesprekken daartoe gevoerd. Nederland heeft daarbij de nieuwe Nederlandse inzet gepresenteerd en toegelicht. Burkina Faso heeft in december 2019 een eigen inzet gedeeld. Sindsdien zijn er geen verdere stappen ondernomen.

Ecuador:

Ecuador heeft de IBO (tot stand gekomen op 27-6-1999, in werking getreden op 1-7-2001) opgezegd in 2017. De IBO is vanaf 1-7-2021 buiten werking. Op 29 en 30 april 2019 zijn de eerste gesprekken gevoerd met Ecuador. De gesprekken verliepen in een positieve en constructieve sfeer. Nederland heeft daarbij de nieuwe Nederlandse inzet gepresenteerd en toegelicht. Ecuador gaf aan open te staan voor een heronderhandeling van het bestaande investeringsakkoord op basis van de Nederlandse modeltekst. Sindsdien zijn er geen verdere stappen ondernomen.

Ghana:

In april 2023 zijn de eerste verkennende gesprekken gestart tussen Nederland en Ghana om het huidige investeringsakkoord (dat dateert uit 1989) te vervangen door een gemoderniseerd investeringsbeschermingsakkoord. De eerste verkennende gesprekken waren positief en constructief. Wanneer de goedkeuring van de Europese Commissie verkregen is, zullen de onderhandelingen officieel van start gaan. De verwachting is dat dit in de loop van 2023 zal plaatsvinden.

⁴⁶ <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2011057>.

⁴⁷ [Ex post evaluation of the implementation of the trade agreement between the EU and its Member States and Colombia, Peru and Ecuador - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#)

⁴⁸ <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/mercosur/>

⁴⁹ Kamerstukken II, 21 501-02, nr. 2328.

⁵⁰ Kamerstukken II, 31 985, nr. 68.

⁵¹ <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2260>

Irak:

Op 21 november 2019 is een voorstel van Irak binnengekomen om te onderhandelen over een investeringsakkoord, nadat eerder de Nederlandse modeltekst met de Iraakse autoriteiten was gedeeld. Er is nog geen datum voor een eerste gesprek bekend en er zijn sindsdien geen verdere stappen ondernomen.

Nigeria

In juni 2023 zijn de heronderhandelingen van het bestaande investeringsbeschermingsakkoord gestart. De eerste verkennende gesprekken waren positief en constructief. Het is nog niet bekend wanneer de volgende onderhandelingsronde zal plaatsvinden.

Verenigde Arabische Emiraten (VAE):

Nederland en de VAE hebben in 2013 een Investeringsbeschermingsovereenkomst (IBO) ondertekend. Deze IBO is door VAE geratificeerd. NL heeft deze IBO niet geratificeerd maar een wijzigingsprotocol geformuleerd op basis van de nieuwe modeltekst dat is voorgelegd aan het VAE. Het VAE heeft nog niet op het wijzigingsprotocol gereageerd.

**Kaderinstructie Nederlandse inzet voor de
13^e Ministeriële Conferentie van de Wereldhandelsorganisatie (WTO)**
Abu Dhabi, Verenigde Arabische Emiraten
Week van 26 februari 2024

Inhoudsopgave

1. Doel Kaderinstructie
2. Terugblik MC12
3. Context MC13
4. Algemene inzet NL
5. Prioriteiten
6. Instructies

1. Doel Kaderinstructie

In de week van 26 februari 2024 zal in Abu Dhabi, Verenigde Arabische Emiraten de 13^e Ministeriële Conferentie van de WTO (hierna: MC13) plaatsvinden. Deze kaderinstructie zet de prioriteiten van het Nederlands beleid uiteen voor de aanloop naar MC13 en voor tijdens de Conferentie zelf. De kaderinstructie dient als input voor de multilaterale inzet van het Koninkrijk der Nederlanden bij de WTO in Genève, als kader voor de Nederlandse inbreng in de Raad Buitenlandse Zaken Handel (RBZ/Handel) en het Handelspolitiek Comité (TPC) van de EU, alsmede voor bilaterale gesprekken. De kaderinstructie geeft uitvoering aan de nota voor Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking (BHOS) ‘Doen waar Nederland goed in is’, waarin het kabinet zich richt op het versterken van het op regels gebaseerde multilaterale handelssysteem, met bijzondere aandacht voor open markten, digitalisering en verduurzaming, en met aandacht voor de belangen van ontwikkelingslanden¹.

De Kaderinstructie is er voor het gehele Koninkrijk der Nederlanden. Het land Nederland wordt als lidstaat van de Europese Unie in Genève vertegenwoordigd door de Europese Commissie. Tegelijkertijd behartigt het Koninkrijk der Nederlanden de belangen van de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten bij de WTO. Daarbij is relevant dat Curaçao zelfstandig lidmaatschap van de WTO nastreeft; binnenkort zal bij de WTO een specifieke Werkgroep van start gaan in het kader van het toetredingsproces van Curaçao. Ook heeft het Koninkrijk der Nederlanden in de WTO oog voor de bijzondere en vaak kwetsbare positie van Small Island Developing States (SIDS), zoals Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

¹ Kamerstukken II, vergaderjaar 2021-2022, 36 180, nr. 1

2. Terugblik MC12

De 12^e Ministeriële Conferentie (MC12) van de WTO vond plaats van 12 tot en met 17 juni 2022 in Genève, Zwitserland. Het Koninkrijk der Nederlanden werd daarbij vertegenwoordigd door een delegatie onder leiding van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Tegen de verwachtingen in heeft de Conferentie tot een breed pakket aan uitkomsten geleid – het meest omvangrijke pakket sinds MC9 in 2013. Het pakket omvatte een multilateraal uitkomstendocument met o.a. passages over WTO-hervorming, milieu, klimaat en gender; een (deel-)akkoord ter beperking van schadelijke visserijsubsidies; een verklaring over voedselzekerheid en een besluit om *World Food Program*-inkopen uit te zonderen van exportrestricties; een brede *Trade & Health*-verklaring en een besluit over intellectuele eigendomsrechten en vaccins; en verlenging van het moratorium op e-commerce-tarieven. Deze uitkomsten mogen gelden als een belangrijk resultaat voor de WTO en voor het Koninkrijk der Nederlanden als open economie en handelsland. Dit pakket komt voor een groot deel overeen met de Nederlandse inzet voor MC12, zoals geschetst in de Geannoteerde Agenda voor de RBZ/Handel van 3 en 12 juni 2022.²

Tegelijkertijd heerste onder veel ontwikkelingslanden, met name de minst ontwikkelde landen (LDC's), teleurstelling over de afloop van MC12. Dit kwam met name doordat er op dossiers die voor ontwikkelingslanden belangrijk zijn – landbouw in het bijzonder – geen grote doorbraken waren. Zij vonden verder dat er te weinig aandacht is voor ontwikkeling in de WTO. Ook leefde er onder ontwikkelingslanden met een kleiner handelsvolume het gevoel dat ze onvoldoende meegenomen waren in de onderhandelingen; naar verwachting zullen zij deze zorgen opbrengen in de aanloop naar en tijdens MC13.

3. Context MC13

De stijgende geopolitieke spanningen van de afgelopen jaren raken ook de WTO ten volle en compliceren samenwerking tussen de 164 WTO-leden verder. De Russische invasie van Oekraïne leidt ook in de WTO regelmatig tot felle woordenwisselingen. Oekraïne en partners, waaronder de EU, blijven zich uitspreken tegen pogingen van Rusland de rest van de wereld ervan te overtuigen dat het de sancties zijn die oneigenlijk zijn en voedsel- en energieprijzen wereldwijd opstuwten. Verder wordt binnen de WTO het gesprek over industriële subsidiëring steeds prominenter gevoerd. Ontwikkelde landen vinden dat landen als China met hun oneigenlijke staatsteun al enige tijd het mondiale gelijke speelveld ondergraven. Ontwikkelingslanden zijn kritisch over de groeiende steun van ontwikkelde landen aan industrie en bedrijfsleven voor het mitigeren van de impact van de pandemie en in het kader van vergroening. Zij benadrukken dat zij bij lange na niet de fiscale ruimte hebben dat ook te kunnen doen. De VS weigert daarnaast nieuwe rechters goed te keuren voor het Beroepslichaam (*Appellate Body*) van de WTO, waardoor dit sinds eind 2019 niet meer functioneert. Verschillende landen hebben lokale productievereisten ingesteld, tegen WTO-regels in. Het meest in het oog springende voorbeeld

² Kamerstukken, vergaderjaar 2021–2022, 21 501-02, nr. 2503

hiervan is de Amerikaanse *Inflation Reduction Act* (IRA). Ook ziet een groot aantal ontwikkelingslanden, onder aanvoering van India en Zuid-Afrika, heil in het afzwakken van de huidige WTO-regels, bijvoorbeeld regels betreffende subsidies en bescherming van intellectueel eigendom. Ook maken India en Zuid-Afrika principieel bezwaar tegen het gebruik van plurilaterale akkoorden (*Joint Statement Initiatives*, JSI's) in de WTO, waardoor zij nieuwe regelgeving in kleinere verbanden van WTO-leden blokkeren. Het krachtenveld is daarmee ingewikkeld voor het komen tot grote doorbraken, des te meer omdat besluitvorming in de WTO in beginsel met unanimiteit gebeurt.

De Europese Unie ligt tegelijkertijd in toenemende mate zelf onder vuur in de WTO. Een groot aantal landen ziet unilaterale EU-instrumenten met handelseffecten – de *Carbon-Border Adjustment Mechanism* (CBAM), de ontbossingsverordening, en de dwangarbeidverordening –, evenals strenge sanitaire en fytosanitaire eisen op het gebied van landbouwgoederen als verkapt protectionisme en een mogelijke schending van het WTO-recht. De Europese Commissie doet haar best in Genève om uit te leggen dat deze instrumenten voortkomen uit oprechte zorgen, noodzakelijk zijn ter bescherming van bijvoorbeeld het klimaat, en non-discriminatoir van aard zijn, maar tot nu toe heeft deze boodschap weinig effect gesorteerd.

Verschillende hedendaagse mondiale problemen – zoals de mondiale afname aan biodiversiteit, klimaatverandering, en voedselzekerheidsproblematiek – vragen eveneens om mondiale oplossingen, waar handel onderdeel van de oplossing kan zijn. Voor deze vraagstukken bestaat in veel gevallen nog geen mondiaal raamwerk. Het WTO-kader moet landen in staat stellen deze uitdagingen het hoofd te bieden; hier zijn veelal nieuwe regels en akkoorden voor nodig. Bij het uitblijven van een antwoord van de WTO is het risico dat landen beleidsmaatregelen nemen die niet WTO-conform zijn en ten koste gaan van andere landen.

Voor MC13 zal het van belang zijn om de hervorming en modernisering van de WTO nu echt gestalte te geven, met een duidelijk pakket aan prioriteiten en een duidelijk tijdspad. Hierbij is van belang het geschillenbeslechtsingsmechanisme te hervormen en herstellen, verbeterde regels voor een gelijk speelveld overeen te komen, en het milieu en duurzaamheid verder op de agenda te zetten in de WTO. Ook is een prioriteit het 'rulebook' van de WTO op andere punten te moderniseren, onder andere in de vorm van een vervolgverdrag op visserijsubsidies en plurilaterale verdragen op gebied van e-commerce en investeringsfacilitatie. Tegelijkertijd is het van belang om resultaten te boeken op onderwerpen die voor ontwikkelingslanden van belang zijn, zoals landbouw.

4. Algemene inzet

Het Koninkrijk der Nederlanden heeft als middelgrote economie met een open karakter een groot belang bij handel en investeringen. Het Koninkrijk der Nederlanden staat voor zo'n 3% van de wereldhandel: het is het vierde land qua aandeel in de mondiale export van goederen en het achtste land in de export van diensten (in 2022). Nederlandse bedrijven zijn actief in alle hoeken van de wereld. De mate van succes van bedrijven wordt

in grote mate bepaald door een stabiel en voorspelbaar ondernemersklimaat. Het op regels gebaseerde handelssysteem, met de WTO als centrale organisatie, is daarom voor het Koninkrijk der Nederlanden van groot belang. Elk bedrijf dat internationaal opereert profiteert elke dag van de duidelijke kaders die het handelssysteem biedt.

4.1 Hervorming van de WTO

Het handelspolitieke landschap is sterk veranderd sinds de oprichting van de WTO in 1995, terwijl de institutionele structuur van de organisatie ongewijzigd is. Als gevolg hiervan is er onder meer sprake van moeizame en langzame besluitvorming en recentelijk een geschillenbeslechtingsstelsel dat niet meer volledig functioneert. Ook is er te weinig aandacht voor belangrijke onderwerpen als een wereldwijd gelijk speelveld voor industriële goederen en handel & milieu binnen de WTO. De Nederlandse inzet is daarom gericht op institutionele en inhoudelijke hervorming om de WTO gereed te maken voor een multipolaire wereld met botsende belangen, waarbij de WTO ook in turbulente tijden kan blijven zorgen voor duidelijke regels, transparantie en dialoog. Prioriteit binnen de hervormingsagenda ligt voor het Koninkrijk der Nederlanden bij het hervormen en herstellen van het geschillenbeslechtingsstelsel, evenals bij meer transparantie en aangescherpte regel voor industriële subsidies, en verdere integratie van handel en milieu en sociale kwesties (inclusief vraagstukken t.a.v. verschillende productiestandaarden op deze terreinen) op de WTO-agenda.

4.2 Nieuwe regelgeving

Om met de tijd mee te groeien, is het van belang dat de WTO-leden tot aanvullende handelsregels komen voor een aantal hedendaagse onderwerpen. Multilaterale afspraken met alle 164 leden hebben voor het Koninkrijk der Nederlanden daarbij de voorkeur. Als leden zich daar om goede redenen niet in herkennen, of voortgang in onderhandelingen blijven frustreren, ondersteunt het Koninkrijk der Nederlanden dat plurilaterale groepen van gelijkgezinde leden aanvullende afspraken met elkaar maken – de zogeheten *Joint Statement Initiatives* (JSI's). Het Koninkrijk der Nederlanden zet daarbij in op zo ambitieus mogelijke resultaten, met een zo breed mogelijk aantal deelnemers in het geval van dergelijke plurilaterale verdragen. Een breed draagvlak, ook onder ontwikkelingslanden, is hierbij van groot belang (zie ook 4.3).

4.3 Inclusiviteit van het handelssysteem

Het is in het belang van het Koninkrijk der Nederlanden om een goed functionerend, op regels gebaseerd multilateraal handelssysteem te behouden en geo-economische fragmentatie zoveel mogelijk te voorkomen. Gelet op de Nederlandse samenhangende agenda van handel, investeringen en ontwikkelingssamenwerking zet het Koninkrijk der Nederlanden in op het goed betrokken houden van ontwikkelingslanden, en LDC's in het bijzonder, bij de WTO. Handel is een motor voor duurzame economische ontwikkeling en essentieel onderdeel van de structurele aanpak van armoedebestrijding. De Nederlandse inzet, ook in het kader van Versterkt Engagement, is er daarom op gericht de belangen van ontwikkelingslanden in oogmerk te nemen en te bepleiten waar mogelijk. Als deze landen de indruk hebben dat het handelssysteem vooral in het voordeel van grotere, rijkere economieën functioneert, dan is het risico dat zij zich afwenden van dit systeem en protectionisme

omarmen. Ook vormen deze landen voor het Koninkrijk partners voor bilaterale samenwerking en zijn het potentiële afzetmarkten voor onze bedrijven.

5. Prioriteiten

Voor MC13 hebben de volgende onderwerpen in het bijzonder prioriteit:

1. WTO-hervorming:

1.1 Hervorming en herstel van het geschillenbeslechtingsstelsel

1.2 Transparantie en verbeterde regels voor industriële subsidies

1.3 Verdere integratie handel en milieu in WTO-agenda

2. Vervolgakkoord over schadelijke visserijsubsidies

3. Afspraken over hervormingen van WTO-landbouwregels en voedselzekerheid

Deze issues zijn in het onderstaande overzicht met een asterisk (*) aangegeven.

6. Instructies MC13

6.1 Hervorming van de WTO

Multilaterale
onderhandelingen

Geschillenbeslechting*

Doel:

- Herstel en hervorming van bindende geschillenbeslechting WTO per 2024.

Positie KNL:

- Onpartijdige, juridisch bindende geschillenbeslechting van essentieel belang voor effectiviteit van de uitvoering en handhaving van WTO-regels.
- Ontwikkelingslanden dienen ten volle deel te kunnen nemen aan geschillenbeslechtingssysteem en te kunnen beschikken over voldoende juridische en technische kennis hiervoor.

Inzet:

- Inzet op akkoordtekst over hervorming van geschillenbeslechtingssysteem tijdens MC13. In ieder geval akkoord per eind 2024.
- Inzet op herstel quorum Appellate Body door instemming VS met aanstelling nieuwe AB-leden.
- Totdat AB hersteld is: inzet op zo breed mogelijke deelname aan *Multi-Party Interim Agreement* (MPIA) dat momenteel als interimoplossing functioneert.
- Open grondhouding voor relevante voorstellen, inclusief waar deze bijdragen aan een totaalakkoord met ook de VS. Dit betreft o.a. mogelijkheden voor het in vroeg stadium voorkomen of afhandelen van geschillen, zoals door nader overleg tussen leden of moderatie door een derde partij.
- Ondersteuning van *Advisory Centre for WTO Law* (ACWL) ter ondersteuning van ontwikkelingslanden in WTO-zaken.

Uitvoering:

- Druk blijven houden op hervormingsproces Genève.
- Inzet op begin tekstonderhandelingen zomer 2023. Conceptakkoord voor MC13. In ieder geval inzet op respecteren uiterste deadline van eind 2024.
- Inzet op brede *outreach* door Europese Commissie (CIE) op gebied van hervorming en herstel geschillenbeslechting.
- Bereidheid tonen aanvullende aanpassingen in geschillenbeslechting door te voeren, indien deze noodzakelijke en relevant zijn.
- Opbrengen noodzaak tot hervorming en herstel in bilaterale contacten, in het bijzonder contacten met de VS.
- Voortzetting financiering ACWL en ondersteuning outreach over de grote waarde van het centrum voor ontwikkelingslanden.

Bredere discussie

Gelijk speelveld*

Doel:

- Bevorderen van een mondiaal gelijk speelveld in de industriële sector, mede in het belang van eerlijke uitgangspunten voor Nederlandse bedrijven op hun eigen markt, in de handel en bij hun buitenlandse investeringen.

Positie KNL:

- Grootschalige handelsverstoringe industriële subsidies leiden tot oneerlijke concurrentie op wereldmarkten. Nederlandse bedrijven verliezen als gevolg daarvan omzet.
- Bedrijven in staatseigendom (SOE's) worden vaak misbruikt voor het geven van verkapte subsidies of steun. Dit draagt bij aan handelsverstoring en gebrek aan transparantie.
- Subsidies kunnen bijdragen aan verduurzaming van industriële sectoren wereldwijd, maar dienen niet marktverstoring of protectionistisch van aard te zijn.
- Juist (kleinere) ontwikkelingslanden kampen met concurrentieproblemen als gevolg van grootschalige industriële subsidiëring en hebben daarom belang bij een gelijk speelveld.

Inzet:

- Inzet op betere dialoog over de uitgangspunten voor industriële subsidies (w.o. groene subsidies) in de WTO.
- Inzet op verbeterde transparantie en analyse rondom industriële subsidies en SOE's.
- Inzet op aangescherpte regels voor industriële subsidies ten opzichte van de huidige Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (ASCM). Marktverstoringe Chinese steunmaatregelen zouden in ieder geval onder deze regels dienen te vallen.
- Tegelijk zou de ruimte voor subsidies die bijdragen aan vergroening kunnen worden vergroot, met name als deze zijn gericht op eenmalige impulsen en steun voor innovatie.
- Inzet op aangescherpte regels en meer regelgevende duidelijkheid over staatsgeleide bedrijven ten opzichte van de huidige Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (ASCM).

Uitvoering:

- Steun voor voorstel EU tot opzetten *working group* op dit onderwerp tijdens MC13.
- Outreach EU in WTO naar andere gelijkgezinde landen.
- Open dialoog met ontwikkelingslanden gegeven hun zorgen over ongelijke fiscale ruimte en subsidieverlening tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden. Focus op voordelen en kansen voor hen.
- Formuleren duidelijker beleidsinzet EU. Genereren van nieuwe beleidsvoorstellen, zoals ontwikkeling van een stoplichtsysteem voor industriële subsidies (groene box, gele box, rode box), omgekeerde notificatieplicht, of het aanscherpen van de definitie van *public body* in WTO-verband.

Handel en milieu*

Doel:

- Verder integreren van milieu- en duurzaamheidsaspecten in de WTO-agenda (inclusief de deliberatieve functie) en uiteindelijk het WTO-acquis, zodat de WTO verder bijdraagt aan brede welvaartsdoelen.

Positie KNL:

- De WTO kan een specifieke, maar significante rol spelen in het bereiken van de SDG's, milieudoelen en de klimaatambities uit het Parijsakkoord.
- De WTO kan een positieve bijdrage leveren door het faciliteren van handel in milieugoederen en -diensten door het wegnemen van handelsbarrières.
- De WTO biedt een platform voor dialoog, transparantie, coherentie, en samenwerking op het gebied van unilateraal milieubeleid met handelseffecten en verschillende standaarden.
- Bij voorkeur zijn zo veel mogelijk landen, waaronder ontwikkelingslanden, hierbij betrokken en vindt de dialoog over handel en milieu in multilateraal verband plaats. Ook is het van belang Small Island Developing States (SIDS) hier goed bij te betrekken, die sterk de gevolgen van klimaatverandering ondervinden en tegelijkertijd de middelen ontberen om zich hier tegen te beschermen.

Inzet:

- Versterken van de deliberatieve functie van de WTO door het stimuleren van dialoog en samenwerking in het *Committee on Trade & Environment* (CTE).
- Voorkomen dat de discussies zich alleen op EU-maatregelen (zoals CBAM, ontbossingsverordening, Ecodesignverordening) richten.
- Inzet op duidelijke deliverables vanuit *Trade and Environmental Sustainability Structured Discussions* (TESSD) voor MC13 zoals vervolgacties voor het faciliteren van handel in milieugoederen en -diensten; het bespreken van overkoepelende kaders voor WTO-conformiteit van maatregelen (productiestandaarden); verder uitwerken van de ontwikkelingsdimensie.
- Inzet op deliverables uit de discussies onder de verklaring over Fossiele Brandstofsubsidies en Plasticvervuiling.

Uitvoering:

- Opzoeken allianties met gelijkgezinde landen voor duidelijke deliverables onder de TESSD-werkstromen, uiteindelijk met het oog op steun voor het opstellen van een (levende) lijst met relevante goederen en -diensten en handelsbarrières (inclusief non-tarifaire barrières).
- Bijdragen aan de discussie over de werkstroom milieugoederen en -diensten, bijvoorbeeld met het identificeren van handelsbarrières in waardeketens en het verder in kaart brengen van handelsstromen.
- Aansporen tot verder ontwikkelen EU-inzet en -visie op handel en milieu vanuit de Europese Commissie, in samenwerking met gelijkgezinde lidstaten.
- In EU-verband verkennen van de wenselijkheid en haalbaarheid om te werken aan de interpretatie van het akkoord inzake technische barrières (TBT).
- Bijdragen aan de discussie over productievereisten omwille van het milieu, bijvoorbeeld door transparantie en informatie-uitwisseling over standaarden, het promoten van coherentie in standaarden, het overbrengen van de noodzaak en bevorderen van EU-ondersteuning.
- Streven naar coherentie met initiatieven op het gebied van productiestandaarden in andere fora (bijvoorbeeld WB, OESO, G20, IMF) en bevorderen van synergiën.
- Open oor voor de positie van derde landen over (unilaterale) milieumaatregelen in de WTO, en meenemen van deze perspectieven in beleidsvorming.

Bredere discussie

Sociale issues - gender, arbeidsrechten, etc.

Doel:

- Verder integreren van sociale overwegingen, zoals genderaspecten en arbeidsrechten, in de WTO-agenda.

Positie KNL:

- De WTO kan een bijdrage leveren aan brede welvaart, de sociale componenten van de SDG's en de vooruitgang op sociale issues door deze te agenderen en hier verder werk van te maken.
- Sociale overwegingen kunnen door WTO-leden meegenomen worden in en parallel aan lopende WTO-onderhandelingen, onder andere met het oog op flankerend beleid.
- Waar een aantal milieuorganisaties reeds betrokken zijn bij informele plurilaterale milieudiscussies (TESSD) is het wenselijk dat de WTO en ILO nauwer samenwerken.

Inzet:

- Inzetten op analyse van de brede welvaartseffecten van handelsbeleid, onder andere de effecten op werkgelegenheid van verschillende inkomensgroepen en vrouwen in verschillende posities.
- Inzetten op toepassing door de EU van een genderlens in het WTO-werk, en andere landen hiertoe stimuleren waar passend, conform de inzet van het kabinet op een feministisch buitenlandbeleid.
- Versterken van de deliberatieve functie van de WTO met betrekking tot sociale kwesties door het stimuleren van een onderzoeksagenda en verschaffen van transparantie over sociale maatregelen met een handelsdimensie.
- Versterken van de samenwerking tussen de ILO en WTO, bijvoorbeeld door gezamenlijke analytisch werk en evenementen.

Uitvoering:

- Opbrengen van argumenten met een genderlens in fora als RBZ/Handel en TPC.
- Bijdragen aan de WTO-discussie over de sociale effecten van handelsbeleid (werkgelegenheid, arbeidsrechten, gender), inclusief door betere analyses van voor- en nadelen van handel voor werknemers (banen), ondernemers en consumenten.
- Opzoeken van allianties met gelijkgezinde landen om de deliberatieve en platformfunctie van de WTO verder te benutten.
- Inzetten op dat de EU in WTO-verband transparant is over de vormgeving van nieuwe sociale maatregelen, derde landen vroegtijdig informeert en betreft.
- Bevorderen van samenwerking tussen (de secretariaten van) de WTO en ILO, bv. door gezamenlijk onderzoek over de samenhang tussen handel en arbeid.

5.2 Nieuwe regelgeving

Multilaterale onderhandelingen

Visserijsubsidies*

Doel:

- Bereiken van een vervolgakkoord over verdere inperking van subsidies die bijdragen aan overbevissing en overcapaciteit voordat MC13 plaatsvindt conform het tijdsplan van de voorzitter.
- Snelle ratificatie, inwerkingtreding en implementatie van het MC12-akkoord door alle WTO-leden, waaronder de EU.
- Voorkomen dat het MC12-akkoord komt te vervallen (als de aanvullende bepalingen niet vier jaar na inwerkingtreding zijn aangenomen, tenzij anders besloten door de General Council).

Positie KNL:

- Alle visserij moet uiteindelijk duurzaam zijn. Dit impliceert dat visbestanden wereldwijd zich tenminste moeten kunnen handhaven op een niveau waarbij de reproductie in de relatie tot de vangsten optimaal geborgd is. Een WTO-akkoord over schadelijke visserijsubsidies kan hieraan bijdragen.

Inzet:

- Visserijsubsidies op illegale, ongereguleerde en ongerapporteerde (IUU) visserij moeten zo spoedig mogelijk worden afgeschaft.
- Op maat gemaakte uitzondering/bepaling op disciplines voor zeer kleinschalige/lokale vissers in ontwikkelingslanden. LDC's die niet aan grootschalige industriële visserij doen krijgen een overgangperiode.
- Subsidies die bijdragen aan overcapaciteit en overbevissing en visserij met negatief effect op overbeviste bestanden moeten verboden worden (met uitzondering van subsidies die gericht zijn op het duurzame behoud en/of herstel van visserijbestanden).
- Rekening houden met belangen Koninkrijk der Nederlanden op duurzame visserij, voor wat betreft investeringen ten aanzien van onderzoek bestandsbeheer, duurzaamheid, verbetering vismethoden, (duurzame) visserijakkoorden met derde landen en gelijk speelveld met andere (grote en kleine) visserijlanden.

Uitvoering:

- Identificeren van de verschillende posities van WTO-leden voor een vervolgakkoord over overbevissing en overcapaciteit.
- Opzoeken van allianties van gelijkgezinde landen voor het vervolgakkoord.
- Met zowel grotere vislanden in ontwikkelde als ontwikkelende groep werken aan een gedeeld begrip van de minimale definitie en operationalisering van duurzaam visserijbeheer.
- Instemmen met EU-raadsbesluit m.b.t. het MC12-akkoord, naar verwachting rond de zomer 2023.
- Inzetten op snelle ratificatie door WTO-leden, met oog op spoedige inwerkingtreding (ratificatie door 2/3 van de leden).
- Bijdrage NL aan het visserijfonds. Het WTO-visserijsubsidiefonds inzetten voor effectieve implementatie van het MC12-akkoord, en als prikkel tot ratificatie.

Breder gebruik plurilaterale akkoorden in WTO

Doel:

- Moderniseren van regelgeving WTO door middel van plurilaterale samenwerking, bij ontbreken van voortgang in multilaterale onderhandelingen.

Positie KNL:

- Plurilaterale samenwerking is van groot belang voor modernisering WTO-regels en in lijn met WTO-regels.
- Plurilaterale samenwerking binnen de WTO moet op transparante wijze geschieden en openstaan voor alle leden.

Inzet:

- Normaliseren van gebruik plurilaterale akkoorden waar een multilateraal akkoord geen mogelijkheid is.
- Wegnemen oppositie tegen plurilaterale akkoorden bij een klein aantal WTO-leden.
- Sluiten van plurilaterale akkoorden tijdens MC13: *JSI on Investment Facilitation for Development* en mogelijk *JSI on E-commerce*.
- Succesvolle implementatie en integratie in het WTO-acquis van *JSI on Services Domestic Regulation*. WTO-brede erkenning van de herziene dienstenschema's.
- Volledige integratie van de *JSI on Investment Facilitation for Development* en de *JSI on E-commerce* in het WTO-acquis middels Annex IV. Als dit niet mogelijk blijkt, dan implementatie parallel aan de WTO.

Uitvoering:

- Inzet op voltooien onderhandelingen *JSI on Investment Facilitation for Development* en *JSI on E-commerce*.
- Inzet op brede outreach door CIE en lidstaten voor benadrukken belang en voordelen van plurilaterale samenwerking, juist ook voor ontwikkelingslanden.
- Doorontwikkelen narratief over belang van plurilaterale samenwerking binnen de WTO. Tegengaan narratief dat plurilaterale samenwerking niet in lijn zou zijn met WTO-regels en dat ontwikkelingslanden onder druk zouden deelnemen (veel ontwikkelingslanden verzetten zich zelf tegen dit narratief).
- Druk op de enkele WTO-leden die bezwaar hebben tegen plurilaterale akkoorden, met nadruk op dat zij samenwerking van andere WTO-leden niet in de weg kunnen staan als deze samenwerking niet tot economische schade voor henzelf leidt. Hierbij kan de EU ook andere JSI-deelnemers vragen om druk te zetten.

E-commerce

Doel:

- Bereiken van een ambitieus plurilateraal regelgevend akkoord voor digitale handel tijdens MC13 of zo snel mogelijk daarna.
- Bereiken van een permanente oplossing voor het moratorium op e-commerce.

Positie KNL:

- Plurilaterale afspraken faciliteren digitale handel en vergroten mogelijkheden voor bedrijven, inclusief het creëren of versterken van mogelijkheden voor het MKB om kansen die e-commerce biedt te benutten.
- Internationale regels hebben meerwaarde om een goed functionerend, op regels gebaseerd multilateraal handelssysteem te behouden en kaders te scheppen voor ongeregelde "nieuwe" ontwikkelingen.
- NL is ook voorstander van het multilateraal werkprogramma op e-commerce, inclusief het verlengen van het moratorium op douaneheffingen bij elektronische transmissies zolang er geen permanente oplossing is gevonden. Het heeft echter de voorkeur op niet al te lange termijn tot een permanente oplossing te komen.

Inzet:

- Inhoudelijke focus op het faciliteren van digitale handel waaronder het gelijk speelveld voor bedrijven en consumenten middels afspraken over o.a. het erkennen van elektronische contracten en handtekeningen, consumentenbescherming, grensoverschrijdende datastromen en bescherming persoonsgegevens en privacy.
- Van belang dat de deelnemende leden, waaronder de EU en VS, elkaar vinden ten aanzien van belangrijke bepalingen zoals mogelijke bepalingen over grensoverschrijdende datastromen en de bescherming van persoonsgegevens. Een akkoord tussen de EU en VS is cruciaal voor het doen slagen van de onderhandelingen en het inperken van CHN data lokalisatie maatregelen.
- NL steunt het werk van UNCTAD op e-commerce om te zorgen dat ontwikkelingslanden kunnen mee kunnen komen in een groeiende e-commercesector.

Uitvoering:

- *Joint Statement* over het starten van de e-commerce-onderhandelingen ondertekend door 76 WTO-leden op 25 januari 2019 te Davos (inmiddels doen 89 leden mee), op basis van politiek commitment tijdens MC11 in 2017.
- Bilaterale contacten en *outreach* naar ontwikkelingslanden om belangen en zorgen mee te kunnen nemen in onderhandelingen.
- Ambitie om voor het eind van 2023 met belangrijke resultaten te komen en afspraken over onderwerpen waar politiek consensus voor nodig is.

Investeringsfacilitatie voor ontwikkeling

Doel:

- Bereiken van een plurilateraal akkoord op investeringsfacilitatie, ter verbetering van het investeringsklimaat in ontwikkelingslanden en LDC's.

Positie KNL:

- Het kabinet steunt de onderhandelingen over investeringsfacilitatie.
- Directe buitenlandse investeringen kunnen bijdragen aan duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden en LDC's.
- Ook Nederlandse bedrijven kunnen profiteren van een verbetering van het investeringsklimaat in deze landen.
- Behouden en vergroten steun van ontwikkelingslanden voor deze JSI. Betrokkenheid en eigenaarschap van ontwikkelingslanden is essentieel voor het succes van deze JSI en de implementatie in het WTO-kader.

Inzet:

- Inzet op transparantie en voorspelbaarheid van investeringsmaatregelen verbeteren, administratieve procedures vereenvoudigen en versnellen, en de dialoog tussen overheden en investeerders versterken. NB investeringsbescherming en markttoegang zijn geen onderdeel van het akkoord.
- Inzet op voldoende technische bijstand en capaciteitsopbouw voor ontwikkelingslanden, LDC's en SIDS binnen een plurilateraal verdrag.
- Tegengaan narratief India en Zuid-Afrika over JSI's: deze JSI heeft momenteel meer dan 100 deelnemers, waaronder veel ontwikkelingslanden en LDCs.

Uitvoering:

- Afronden van technische onderhandelingen voor eind zomer 2023.
- M.b.t. technische assistentie: bevorderen van coherentie en synergie tussen nieuwe projecten en bestaande steun evenals effectiviteit, efficiëntie en toegevoegde waarde, ook met het oog op Nederlandse steun (bv. UNCTAD).
- Onderdeel van de onderhandelingen is een *Needs Assessment Analysis* voor ontwikkelingslanden. Concept hiervan wordt gepresenteerd tijdens in april. Dit document moet ontwikkelingslanden houvast geven om analyse uit te voeren welke stappen gezet moeten worden voor implementeren afspraken in de IFD-overeenkomst.

Intellectuele eigendomsrechten

Doel:

- Behoud van multilateraal systeem van intellectuele eigendomsrechten, beter gebruik maken van flexibiliteiten voor ontwikkelingslanden waar dat noodzakelijk blijkt.
- Daarbij handel in essentiële medische producten en vaccins ten tijde van een gezondheids crisis faciliteren, en productieverhoging van vaccins ondersteunen en eventuele IE-restricties effectief adresseren.

Positie KNL:

- Het multilateraal systeem van intellectuele eigendomsrechten is essentieel voor het bevorderen van mondiale innovatie en kennisuitwisseling.
- Waar bescherming van intellectuele eigendomsrechten aantoonbaar een barrière vormt voor de publieke gezondheid, technologische kennisuitwisseling of ontwikkeling van ontwikkelingslanden, steunt NL het gebruik van de flexibiliteiten die TRIPS biedt.

Inzet:

- Inzetten op behoud van het huidige systeem van intellectuele eigendomsrechten (TRIPS) inclusief de ruimte (flexibiliteiten) die het TRIPS-verdrag biedt aan landen om de volksgezondheid te beschermen en toegang tot medicijnen voor iedereen te waarborgen.
- Constructieve houding ten opzichte van de vraag voortkomend uit de tijdens MC12 overeengekomen *waiver* of deze moet worden uitgebreid tot COVID-19-therapeutica en -diagnostica, met daarbij nadruk op voldoende empirische onderbouwing van deze uitbreiding.

Uitvoering:

- Steunen in o.a. TPC van constructieve deelname EU aan het debat met betrekking tot intellectuele eigendomsrechten.
- Dialoog houden met verschillende stakeholders over inzet en nieuwe ontwikkelingen op gebied van intellectuele eigendomsrechten.
- Voortzetting interdepartementale afstemming voor beleidscoherentie tussen intellectueel eigendom, handel, ontwikkelingssamenwerking, en gezondheid.

5.3 Inclusiviteit van het multilaterale handelssysteem

Bredere discussie

Hulp en handel

Doel:

- Bevordering van de SDG's door middel van verdere integratie van ontwikkelingslanden, LDC's en SIDS in het multilaterale handelssysteem, en mondiale waardeketens.

Positie KNL

- Betere integratie van ontwikkelingslanden, LDC's en SIDS in het multilaterale handelssysteem en mondiale waardeketens draagt bij aan de ontwikkeling van deze landen en het behalen van de SDG's, en creëert kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven.
- Deze integratie is op de lange termijn essentieel voor de houdbaarheid van het multilaterale handelssysteem.
- KNL draagt daarom financieel bij aan deze integratie middels *Aid-for-Trade* en Geneefse projecten.
- KNL houdt daarnaast oog voor de belangen van ontwikkelingslanden, en LDC's in het bijzonder, in de beleidsvorming binnen de EU.

Inzet:

- Oog voor de belangen van ontwikkelingslanden en SIDS in WTO-beleid van de EU.
- Financiering van projecten die bijdragen aan verdere integratie.
- Goed bestuur van lopende projecten, voorkomen van wanbestuur en integriteitsschendingen.
- Effectieve benutting van de Nederlandse positie als voorvechter van integratie van ontwikkelingslanden in multilaterale context. *Outreach* naar en dialoog met voor KNL belangrijke partnerlanden op gebied van handel of ontwikkelingssamenwerking.

Uitvoering:

- Wijzen op belangen en perspectieven van ontwikkelingslanden en SIDS in TPC en RBZ/Handel.
- Financiering van initiatieven/entiteiten:
 - *Advisory Center for WTO Law* (ACWL)
 - *Standards and Trade Development Facility* (STDF)
 - *Netherlands Trainee Programme* (NTP)
 - WTO Visserijfonds
 - UNCTAD: investeringen, digitaal, schuldmanagement
 - *International Trade Centre* (ITC) – *NL Trust Fund V*
 - Wereldbank *Umbrella Facility for Trade & Trade Facilitation Support*
 - TradeMark Africa (TMA)
 - Trade Facility West Africa (TFWA)
 - Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden (CBI)
- Uitgangspunten bij financiering projecten Genève:
 - Brede donorbasis, niet alleen *usual suspects* zoals VK, ZWE, DK.
 - Effectieve, onafhankelijke en financieel goed onderlegde raad van bestuur.
 - Geen overmatige bezoldiging van (hoger) management.
- Benadrukken van Nederlandse ondersteuning van projecten en *Aid-for-Trade* in bilaterale en multilaterale contacten met ontwikkelingslanden.

Landbouw en voedselzekerheid*

Doelen:

- Versterken van de bijdrage van handel en WTO-afspraken aan wereldwijde voedselzekerheid en het openhouden van internationale voedselmarkten.
- Aandacht voor zorgen ontwikkelingslanden over multilaterale landbouwregels.

Positie KNL:

- Het openhouden van internationale voedselmarkten is een belangrijke voorwaarde voor het zekerstellen van mondiale voedselzekerheid. Protectionistische maatregelen van landen brengen de mondiale voedselzekerheid in het gevaar, ook omdat andere landen kunnen volgen en zo een sneeuwbaaleffect ontstaat.
- KNL is voorstander van beteugeling binnenlandse landbouwsteun. KNL is bereid te kijken naar verdergaande reducties van subsidieplafonds, mits dit bijdraagt aan betekenisvolle concessies van andere leden.
- KNL heeft begrip voor de zorgen van ontwikkelingslanden, zoals het gebrek aan een permanente oplossing voor *public stockholding* en de wens tot beperking van binnenlandse handelsverstoringe landbouwsteun. KNL staat open voor nieuwe voorstellen. Dit dient echter niet te leiden tot toename van handelsverstoringen.
- Landbouwsteun zou integraal moeten bijdragen aan duurzame landbouw. Landbouwsubsidies van WTO-leden moeten dan ook die kant op bewegen.

Inzet:

- Actieve inzet EU op herstart landbouwonderhandelingen, met als doel akkoord over een roadmap tijdens MC13.
- Focus landbouwonderhandelingen op een beperkt aantal issues: permanente oplossing voor *public stockholding*, inperken van handelsverstoringe landbouwsteun, transparantie, en aandacht voor milieu en klimaatverandering.
- Public stockholding: inzet op ontwikkeling van compromisvoorstel EU op gebied van public stockholding, waarmee EU tegemoet komt aan zorgen ontwikkelingslanden. EU kiest constructieve benadering van nadere uitwerking van compromisvoorstellen op gebied van *public stockholding*, die de mogelijkheden van de armste landen niet verder beperken.
- Inperken handelsverstoringe landbouwsteun: EU kan in toekomstige onderhandelingen voorstellen de eigen toegestane maxima te beperken als onderdeel van een landbouwpakket; de huidige WTO-*commitments* op landbouwsteun bieden de EU namelijk veel meer ruimte dan de EU op dit moment gebruikt. Inzet op verschuiving landbouwsteun van *amber box* naar *green box*.
- Transparantie: inzet op vergroten transparantie en toezien op indienen notificaties van landbouwsteun door WTO-leden.
- Milieu en klimaat: rekening houden in landbouwonderhandelingen met impact op milieu en klimaat.
- Voedselzekerheid: uitspreken WTO-leden tegen onnodig handelsbelemmerende maatregelen op voedselwaren, met name exportrestricties.

Uitvoering:

- Aandringen in TPC op ontwikkeling van roadmap voor MC13, in samenwerking met andere landen, w.o. ontwikkelingslanden.
- Bilaterale contacten met sleutelspelers op dossier (IND, ZAF, CAIRNS-groep, CHN, VS, LDC's en voedselimporterende landen).
- Samenwerken met LDC's en voedselimporterende landen ihkv de MC12-verklaring over voedselzekerheid.

Bredere discussie

Special & Differential Treatment (SDT)

Doel:

- Komen tot een meer gedifferentieerde aanpak van *Special & Differential Treatment* (SDT) die beter tegemoet komt aan de behoeften van ontwikkelingslanden, en tegelijkertijd oneigenlijk beroep hierop voorkomt.

KNL positie:

- KNL ziet de noodzaak van uitzonderingen van WTO-regels (SDT) voor ontwikkelingslanden en in het bijzonder de minst ontwikkelde landen (LDC's). Ontwikkelingslanden moeten kunnen beschikken over flexibiliteiten als het niet realistisch is te verwachten dat zij direct aan nieuwe regels kunnen voldoen of als dat met het oog op ontwikkeling niet wenselijk is. Deze uitzonderingen dienen echter meer gebaseerd te worden op daadwerkelijke ontwikkelingsbehoeften.
- China en een aantal andere rijkere landen beroepen zich oneigenlijk op SDT, gezien hun ontwikkelingsstatus.
- Een meer gedifferentieerde aanpak ten aanzien van flexibiliteiten voor landen in verschillende fasen van ontwikkeling geeft daarnaast een impuls aan de concessiebereidheid van ontwikkelde landen om multilaterale handelsafspraken te maken.

Inzet:

- De volgende drie groepen landen zouden in elk geval nooit aanspraak moeten kunnen doen op SDT: (i) OESO-leden, (ii) hoge inkomenslanden en (iii) landen met een groot aandeel in de wereldhandel.
- LDC's zouden in ieder geval wel aanspraak moeten kunnen blijven maken op SDT. KNL is voorstander van een (redelijke) transitieperiode voor '*graduating LDCs*' die de LDC-categorie ontgroeien. Ook staat KNL open voor discussie over of LDC's in sommige gevallen meer flexibiliteiten nodig hebben.
- Voorwaarde voor de tussengroep van ontwikkelingslanden (m.n. middeninkomenslanden) in lopende onderhandelingen is dat zij kunnen aantonen waarom bepaalde uitzonderingen nodig zijn voor hen. Inzet is hierbij op een zo gedifferentieerd mogelijke aanpak.

Uitvoering:

- Inzet op afnemend beroep op SDT door China en andere landen die oneigenlijk beroep doen op SDT.
- Proactieve *outreach* naar LDC's en brede groep ontwikkelingslanden
- De uitwerking van een herziene aanpak over SDT moet plaatsvinden in substantiële onderhandelingen, bijvoorbeeld over visserijsubsidies, e-commerce en investeringsfacilitatie.